

ØGET FOKUS PÅ BØRNS MILJØ OG SUNDHED

- om indsamling af idéer i 2005

2006

Rapport udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af
Marie Louise Bistrup og Maj Thomsen, Statens Institut for Folkesundhed

Øget fokus på børns miljø og sundhed - om indsamling af idéer i 2005

**Rapport udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af Marie Louise Bistrup og
Maj Thomsen Statens Institut for Folkesundhed**

**Øget fokus på børns miljø og sundhed
- om indsamling af idéer i 2005**

Sundhedsstyrelsen
Islands Brygge 67
2300 København S.

URL: <http://www.sst.dk/>

Emneord: børn, miljø, sundhed, forebyggelse, sundhedsfremme, idéer

Sprog: Dansk

Version: 1.0

Versionsdato: 29. marts 2006

Format: pdf

Elektronisk ISBN: 87-7676-287-4

Udgivet af: Sundhedsstyrelsen, marts 2006

Indhold

Forord	4
Resumé	5
Summary	6
1 Baggrund	7
1.1 WHO's ministerkonference om miljø og sundhed	7
1.2 Den tværministerielle arbejdsgruppe for miljøfaktorer og sundhed	8
1.3 Nordisk Miljømedicinsk Arbejdsgruppe	8
1.4 Sundhedsstyrelsens fokus på børns miljø og sundhed	9
1.5 Definition af børn og miljø	9
2 Indsamling af idéer	10
2.1 Skriftlig idéindsamling	10
2.1.1 Udsendelse	10
2.1.2 Besvarelser	10
2.1.3 Systematisering af idéer	11
2.1.4 Særlige bidragsydere	11
2.2 Temadag og workshops	12
2.2.1 Deltagere	12
2.2.2 Temadagens oplæg	13
2.2.3 Workshops	14
3 Resultater af idéindsamling	16
3.1 Tværgående emner	16
3.1.1 Inddragelse af børn	16
3.1.2 Børns særlige behov og rettigheder	17
3.1.3 Lovgivning, vejledninger og politikker	18
3.1.4 Dokumentation, erfaringsudveksling og koordinering af indsatser	19
3.1.5 Uddannelse, information og personlig adfærd	20
3.1.6 Forskning	21
3.2 Miljøfaktorer	22
3.2.1 Sundhedsfremmende fysiske omgivelser	22
3.2.2 Sundhedsskadelige stoffer	24
3.2.3 Indeklima	25
3.2.4 Sikkerhed	26
3.2.5 Hygiejne	26
3.2.6 Støj	27
3.2.7 Børn og unges 'arbejds miljø'	27
3.2.8 Sol	28
4 Aktiviteter der umiddelbart kan igangsættes	29
4.1 Vaner	29
4.2 Information	29
4.3 Brug af sundhedsfremmende fysiske omgivelser	30
5 Det videre forløb	31
6 Links	32
7 Bilagsfortegnelse	33
Øget fokus på børns miljø og sundhed -	3

Forord

Hermed offentliggøres resultatet af Sundhedsstyrelsens indsamling af idéer til aktiviteter, der kan forbedre børns miljø og sundhed i Danmark. Det sker som en del af opfølgningen på tilkendegivelserne på WHO's europæiske ministerkonference om miljø og sundhed i 2004, hvor der var et særligt fokus på børns miljø og sundhed.

Sundhedsstyrelsen skal hermed takke de mange myndigheder og interesseorganisationer, som har bidraget, dels ved den skriftlige indsamling af idéer, dels ved en temadag med udgangspunkt i de indkomne idéer.

Denne rapport er udarbejdet for Sundhedsstyrelsen af stud.scient.san.publ. Maj Thomsen og cand. arch., MPH, Marie Louise Bistrup, Statens Institut for Folkesundhed. Projektleder har været afdelingslæge Lis Keiding, Center for Forebyggelse, Sundhedsstyrelsen. I projektgruppen har endvidere deltaget embedslæge Claus Iversen, Embedslæge i Roskilde Amt, og cand.scient.san.publ. Mette Machon Balle, Sundhedsstyrelsen.

Det er Sundhedsstyrelsens håb, at denne idéindsamling kan bidrage til inspiration for relevante myndigheder og organisationer i arbejdet med at øge indsatsen for børns sundhed via bedre miljøforhold i bred forstand. I 2007 skal de europæiske lande give en status til WHO for, hvordan arbejdet med børns miljø og sundhed forløber i de enkelte lande.

Else Smith
Overlæge, centerleder
Sundhedsstyrelsen

Resumé

Ved WHO's europæiske ministerkonference om miljø og sundhed i 2004 var der tilslutning til *Children's Environment and Health Action Plan for Europe* (CEHAPE). Som en del af det opfølgende arbejde i Danmark har Sundhedsstyrelsen foretaget en indsamling af idéer til aktiviteter, der kan forbedre børns miljø og sundhed i Danmark.

Idéindsamlingen bestod af en skriftlig indsamling af idéer fra myndigheder og interesseorganisationer, der skønnedes at have interesse i og ansvar for børns miljø og sundhed, såvel som en temadag med workshops, hvor de indkomne idéer blev drøftet og præciseret, og enkelte nye idéer blev tilføjet.

Den skriftlige idéindsamling har resulteret i svar fra 40 forskellige myndigheder og interesseorganisationer.

I den skriftlige idéindsamling såvel som på temadagen og workshops var der fokus dels på tværgående emner om forskellige begreber og metoder til arbejdet med børns miljø og sundhed, dels idéer til konkrete aktiviteter, inddelt efter miljøfaktorer, der har betydning for børns miljø og sundhed.

De tværgående emner omhandler: inddragelse af børn i beslutninger der vedrører dem, børns rettigheder og særlige behov, lovgivning, vejledning og politikker, dokumentation, erfaringsudveksling og koordinering af indsatser, uddannelse, information og personlig adfærd samt forskning.

De konkrete miljøfaktorer omfatter: sundhedsfremmende fysiske omgivelser, sundhedsskadelige stoffer, indeklima, sikkerhed, hygiejne, støj, børn og unges arbejdsmiljø og sol.

Sundhedsstyrelsen vil i det videre arbejde med børns miljø og sundhed, udover denne formidling af idéindsamlingens resultater på Internettet, bl.a. orientere de myndigheder hvis områder har været berørt, og præsentere forslagene for den tværministerielle gruppe for miljøfaktorer og sundhed.

Summary

As follow up on the *Children's Environment and Health Action Plan for Europe* (CEHAPE) from the World Health Organisation's conference on environment and health in 2004, and, as well as other initiatives, the National Board of Health in Denmark has initiated a collection of ideas regarding activities to improve children's environment and health in Denmark.

Public authorities and non-governmental organisations (NGO's) with interest in or responsibility for children's health were invited to submit ideas for activities to improve children's health and environment. After the collection of ideas, a conference with workshops was held, and the ideas were discussed, elaborated and a few additional ideas were added.

Forty different public authorities and NGO's contributed with ideas.

The resulting ideas as well as the conference and workshops created focus on general themes, including methods and important aspects to include when dealing with the environment and children. Furthermore, focus on specific environmental factors emerged from the collected ideas.

The general themes include: involvement of children in decisions which affect them, children's rights and susceptibility and vulnerability, laws, policies and guidelines, documentation, knowledge sharing and coordination of initiatives, education, information and personal behaviour as well as research.

The specific environmental factors include: health-promoting physical surroundings, harmful substances, indoor climate, safety, hygiene, noise, children's work environment, and exposure to the sun.

The National Board of Health will, in addition to this publication of the results on the Internet, among others inform the authorities in the respective areas, and present the ideas to the Danish Interministerial Group for Environmental Factors and Health.

1 Baggrund

1.1 WHO's ministerkonference om miljø og sundhed

Den danske regering var repræsenteret ved WHO's ministerkonference om miljø og sundhed i Budapest, juni 2004. På Ministerkonferencen vedtog de europæiske miljø- og sundhedsministre en *Children's Environment and Health Action Plan for Europe* (CEHAPE).

Ministerdokumentet indeholder fire prioriterede regionale målsætninger, som skal ses i lyset af en række overordnede principper.

De overordnede principper er:

- Primær forebyggelse
- Lighed i sundhed
- Reduktion af fattigdom
- Sundhedsfremme

CEHAPE er struktureret omkring fire Regional Priority Goals (RGP's):

RPG I: At forebygge sygelighed og dødelighed af mavetarmsygdomme relateret til vand og sanitet.

RPG II: At forebygge ulykker og mindske sygelighed pga. mangel på fysisk aktivitet ved at fremme sikre og sundhedsfremmende beboelsesområder for børn.

RPG III: At forebygge luftvejssygdomme hos børn.

RGP IV: At mindske risici ved eksponering for farlige kemiske stoffer, fysiske og biologiske faktorer og farligt arbejdsmiljø.

WHO har udarbejdet en række dokumenter som nationale aktiviteter kan tage udgangspunkt i og lade sig inspirere af:

- *Declaration*, som er det generelle politiske dokument:
<http://www.euro.who.int/document/e83335.pdf>
- *Children's Environment and Health Action Plan for Europe - Ministerial document*: <http://www.euro.who.int/document/e83338.pdf>
- *Table of Actions*, som man henviser til i CEHAPE:
<http://www.euro.who.int/document/che/edoc08.pdf>
- *Children's health and environment: Developing national action plans*. En vejledning i udarbejdelse af nationale handlingsplaner for børns miljø og sundhed: <http://www.euro.who.int/document/eehc/ebakdoc07.pdf>
- *Children's Health and Environment Case Studies Summary Book* som WHO har indsamlet og bearbejdet til støtte for CEHAPs
<http://www.euro.who.int/Document/CHE/CHECSSBook.pdf>

Table of Actions indeholder beskrivelse af 14 indsatsområder, inklusiv eksempler på specifikke målsætninger og forslag til handlinger, som kan være relevante for gennemførelser af nationale handlingsplaner for børns miljø og sundhed.

CEHAPE udgør en ramme med forslag til aktiviteter som medlemslandene - ud fra deres konkrete behov - kan anvende som baggrund og inspiration til de nationale handlingsplaner.

WHO's forventning er, at medlemslandene udarbejder aktiviteter der kan forbedre børns miljø og sundhed, og disse aktiviteter kan beskrives som et tillæg til medlemslandets nationale handlingsplan for miljø og sundhed, som på engelsk kaldes *National Environment and Health Action Plans* (NEHAP), som en national CEHAP, eller på anden vis. Det er aftalt, at medlemslandene over for WHO afgiver status for arbejdet i 2007.

1.2 Den tværministerielle arbejdsgruppe for miljøfaktorer og sundhed

Den tværministerielle gruppe, som er nedsat i relation til *Miljø og sundhed hænger sammen* - strategi og handlingsplan for at beskytte befolkningens sundhed mod miljøfaktorer, reviderer og følger op på arbejdet med denne handlingsplan.

Arbejdsgruppen har i august 2005 aftalt, at Sundhedsstyrelsen er koordinerende i forhold til opfølgningen af beslutningerne taget på ministerkonferencen i Budapest, især vedrørende opgaver, der ligger ud over arbejdsgruppens emner.

Arbejdsgruppen bliver direkte involveret på de områder, hvor det drejer sig om negative miljøpåvirkninger i form af fysiske, kemiske eller mikrobiologiske faktorer. Gruppen beskæftiger sig ikke med de elementer i Budapest-erklæringen, der omfatter ulykker og "positive" miljøfaktorer. Positive faktorer skal forstås som de faktorer i miljøet der fremmer sundhed, frem for negative faktorer der skader sundhed. Sundhedsstyrelsen tog derfor, som en start på opfølgningen, initiativ til den idéindsamling, som beskrives i nærværende rapport.

1.3 Nordisk Miljømedicinsk Arbejdsgruppe

Såvel i forbindelse med de tekniske og politiske forberedelser til WHO's ministermøde om miljø og sundhed, som på selve ministerkonferencen i Budapest, fandt repræsentanter fra de nordiske lande, at de havde mange fælles interesser om børns miljø og sundhed. Dette var medvirkende til, at Sundhedsstyrelsen i marts 2005 tog initiativ til at søge Nordisk Ministerråd om midler til at etablere et samarbejde mellem de embedspersoner i de nordiske lande, der arbejder med miljø og sundhed i forbindelse med national opfølgning af beslutninger på WHO's Ministerkonference i Budapest, juni 2004.

Nordisk Ministerråd har støttet etableringen af den nordiske miljømedicinske arbejdsgruppe. Arbejdsgruppen samarbejder om emner af fælles nordisk interesse, som kan tjene som inspiration til hvert lands arbejde med aktiviteter i relation til *børns miljø og sundhed*, såsom:

- Præsentation af status på området og prioriteringer
- Udveksling af metoder til arbejdet med eventuelle nationale handlingsplaner for børns miljø og sundhed
- Udveksling eller produktion af eksempler på aktiviteter og dokumentation for effekt af aktiviteterne
- Indkaldelse af eksperter, der skal belyse emner af særlig interesse og relevans
- Etablering af evt. fælles projekter

Følgende emner blev indledningsvis identificeret som fælles nordiske interesseområder:

- Børns adgang til og brug af natur og grønne områder
- Børns behov i byplanlægning
- Børns sikkerhed
- Forebyggelse af støj i børns hverdag
- Et børnevenligt indeklima, herunder
 - hygiejne i daginstitutioner og skoler
 - forebyggelse af passiv rygning
- Inddragelse af børn i beslutninger som vedrører dem

Vægten i samarbejdet er at inspirere og støtte hinanden, og målet er derfor ikke, at de nordiske lande skal udarbejde en fælles nordisk strategi eller gennemføre de samme indsatser.

Danmark havde i 2005 formandskabet for Nordisk Ministerråd, og var derfor også formand for arbejdsgruppen. Arbejdsgruppen har afholdt to møder, et i juni 2005 og et i oktober 2005. Møderne har vist sig frugtbare, og der var enighed om at fortsætte samarbejdet i 2006, under norsk formandskab af Nordisk Ministerråd.

1.4 Sundhedsstyrelsens fokus på børns miljø og sundhed

Med baggrund i beslutningerne truffet på WHO's ministerkonference om miljø og sundhed, og med udgangspunkt i den tværministerielle arbejdsgruppe for miljøfaktorer og sundhed samt med inspiration fra det nordiske samarbejde har Sundhedsstyrelsen sat øget fokus på børns miljø og sundhed og har foretaget en indsamling af idéer til aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed i Danmark.

1.5 Definition af børn og miljø

Børn er i denne sammenhæng aldersgruppen fra 0 op til 18 års fødselsdagen. Miljø defineres som fysiske, kemiske og biologiske miljøfaktorer. Med faktorer i miljøet tænkes både på miljømæssige risikofaktorer og sundhedsfremmende faktorer, og børns oplevelser heraf. Afgrænsningen er sket på baggrund af disse definitioner.

2 Indsamling af idéer

Sundhedsstyrelsens idéindsamling om øget fokus på børns miljø og sundhed bestod af en skriftlig idéindsamling og af en temadag med workshops.

Der er indsamlet skriftlige idéer til aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed, fra de myndigheder og interesseorganisationer der skønnedes at have interesse i og/eller ansvar for børns miljø og sundhed. Herefter blev der afholdt en temadag, hvor udvalgte foredragsholdere præsenterede væsentlige aspekter af og faktorer der har betydning for børns miljø og sundhed. Som afslutning på temadagen afholdtes to sæt workshops, hvor deltagerne havde mulighed for at arbejde videre med/diskutere mulige initiativer for at forbedre børns miljø og sundhed.

Denne rapport præsenterer de idéer til aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed, der er fremkommet såvel via den skriftlige idéindsamling som på temadagen herunder i workshops. Hovedparten af idéerne stammer fra den skriftlige idéindsamling, hvorimod temadagen og workshops hovedsagelig bidrog med en detaljering af allerede nævnte idéer, såvel som enkelte nye idéer. Idéerne fra de to processer er beskrevet samlet i kapitel 3.

2.1 Skriftlig idéindsamling

2.1.1 Udsendelse

Sundhedsstyrelsen udsendte primo maj 2005 invitationer (bilag 1) med tilhørende skemaer (bilag 2) til centrale myndigheder, repræsentative organisationer, forskningsinstitutioner og interesseorganisationer m.fl. der skønnedes at have interesse i og ansvar for børns miljø og sundhed. Udvælgelsen af dem, der blev inviteret til at bidrage til idéindsamlingen, foregik efter bedste skøn, og omfatter en bred repræsentation af centrale myndigheder, repræsentative organisationer, forskningsinstitutioner og interesseorganisationer m.fl. (bilag 3). I rapporten vil bidragsyderne generelt blive omtalt som myndigheder og interesseorganisationer.

Sundhedsstyrelsen inviterede myndighederne og interesseorganisationerne til (anonymt) at foreslå idéer til aktiviteter, der kan forbedre børns miljø og sundhed. Som det vedhæftede skema viser, var der mulighed at beskrive op til tre idéer til aktiviteter, at komme med begrundelser for de foreslåede aktiviteter samt foreslå hvilke myndigheder der i givet fald kunne involveres. Endelig var der mulighed for at beskrive allerede igangværende aktiviteter, der omhandler børns miljø og sundhed.

Efter en rykker og forlængelse af den oprindelige svarfrist, sluttede den skriftlige idéindsamling medio august 2005.

2.1.2 Besvarelser

Sundhedsstyrelsen modtog bidrag til idéindsamlingen fra 40 forskellige myndigheder og interesseorganisationer. Enkeltemyndigheder og interesseorganisationer indsendte flere skemaer, fra enten forskellige enkelt personer eller afdelinger. Således er der i alt modtaget 48 udfyldte skemaer.

Samlet set er der foreslået 114 idéer til aktiviteter. 35 af de 114 idéer falder uden for afgrænsningen, og resulterer i 79 idéer, der omhandler børns sundhed i relation til miljøfaktorer.

Enkelte af de indkomne idéer er tilnærmelsesvis identiske, ligesom der forekommer overlap mellem nogle af idéerne. Ligeledes kan enkelte ideer reelt indeholde flere forslag. Derfor er antallet af idéer kun en approksimation, for at give en fornemmelse af antallet af idéer der indgår i den skriftlige idéindsamling.

2.1.3 Systematisering af idéer

Systematiseringen af de indkomne idéer tog oprindelig udgangspunkt i WHO's fire Regional Priority Goals (RPG). Men da RPG-målene er meget bredt formuleret, og der til dels kan forekomme overlap imellem målene, blev det i stedet valgt at gruppere de indkomne idéer mere detaljeret. De indkomne idéer er således grupperet i *tværgående emner* der omhandler forskellige begreber og metoder til arbejdet med børns miljø og sundhed, og i kategorier omhandlende konkrete *miljøfaktorer* der har betydning for børns miljø og sundhed. Enkelte af de indkomne idéer breder sig over flere tværgående emner og/eller miljøfaktorer, og der kan derfor forekomme overlap.

De idéer, der ligger uden for definitionen af børn og miljø, omhandler hovedsagelig livsstilsfaktorer såsom fysisk aktivitet, ernæring, rygning, overvægt, sociale belastninger m.m., der ikke er sat i relation til faktorer i det fysiske, biologiske eller kemiske miljø. Sådanne idéer der falder uden for afgrænsningen, vil ikke blive omtalt nærmere i denne rapport.

2.1.4 Særlige bidragsydere

En tværfaglig arbejdsgruppe nedsat af Teknologirådet har i løbet af 2005 bearbejdet eksisterende forskningsresultater og har udarbejdet rapporten *Bedre miljø for børnene – et oplæg til handling*. Rapporten bidrager til et overblik over eksisterende viden og væsentlige antagelser om sammenhængen mellem børns miljø og sundhed. Teknologirådets rapport indeholder vurderinger og anbefalinger til, hvordan man kan reducere børns udsættelse for skadelige miljøpåvirkninger. Arbejdsgruppen har i rapporten fremhævet fire væsentlige problemer:

- Transport
- Forbrugerprodukter/ fødevarer/kemikalier
- Støj
- Indeklima

14 af de idéer Sundhedsstyrelsen har modtaget, stammer fra rapporten udarbejdet af Teknologirådets arbejdsgruppe.

13 af de indkomne idéer kommer fra medarbejdere i Sundhedsstyrelsen.

De resterende myndigheder og interesseorganisationer har hver indsendt max 3-4 idéer.

Af tabel 1 fremgår, hvor mange idéer der er modtaget fra forskellige typer myndigheder eller interesseorganisationer.

Tabel 1: Antal idéer vedr. børns miljø og sundhed fordelt på myndigheder og interesseorganisationer

	Centrale myndigheder	Amter	Kommuner	Interesseorganisationer	Forsknings- og uddannelsesinstitutioner og videnscentre	I alt
Idéer inden for afgrænsningen	29	7	1	29	13	79
(Idéer uden for afgrænsningen)	(17)	(7)	(2)	(9)		(35)

2.2 Temadag og workshops

Temadagen blev afholdt den 12. oktober 2005. Formålet med temadagen var at synliggøre potentialet i det nationale arbejde med børns miljø og sundhed, at fremlægge og drøfte de indsamlede idéer, diskutere muligheder for udmøntning, at indsamle yderligere idéer samt at belyse muligheder og begrænsninger af involvering af børn og unge i arbejdet med børns miljø og sundhed.

Om formiddagen blev væsentlige emner indenfor børns miljø og sundhed, og inddragelse af børn og unge, belyst ved en række indlæg af inviterede foredragsholdere.

Eftermiddagens program omfattede hovedsageligt to sæt workshops, hvor deltagerne havde mulighed for at komme med yderligere idéer til aktiviteter samt at uddybe forskellige aspekter af arbejdet med børns miljø og sundhed. Temadagens program fremgår af bilag 5.

2.2.1 Deltagere

De myndigheder og interesseorganisationer der bidrog til den skriftlige idéindsamling samt enkelte andre institutioner med særligt ansvar for børn og miljø, blev inviteret til at deltage i temadagen.

Af de inviterede deltog 44 personer i temadagen (bilag 4). Deltagerne repræsenterede de væsentligste myndigheder, amter, interesseorganisationer og forskningsinstitutioner. Det kommunale niveau var ikke repræsenteret.

2.2.2 Temadagens oplæg

Den første del af temadagen bestod af en række oplæg:

- *Lis Keiding, Sundhedsstyrelsen*
Bød velkommen, og fortalte kort om baggrunden for Sundhedsstyrelsens fokus på børns miljø og sundhed, herunder om ministerkonferencen i Budapest, og om arbejdet i den tværministerielle gruppe for miljøfaktorer og sundhed, samt om EU's handlingsplan for miljø og sundhed SCALE, som bl.a. handler om børn og miljø.
- *Lars Fock, Miljøstyrelsen*
Fortalte om Miljøstyrelsens indsats for at sikre børn et sundt miljø. Han talte bl.a. om regulering af udslip, om fostres og børns følsomme perioder under udviklingen, og hvilke indsatser der gennemføres, og kan gennemføres (samt om det bagved liggende arbejde)
- *Marie Louise Bistrup og Maj Thomsen, Statens Institut for Folkesundhed*
Fortalte om Sundhedsstyrelsens skriftlige idéindsamling. Herunder registrering og analyse af de indkomne svar, og en kort beskrivelse af skriftlige indkomne idéer.
- *Thomas Bach, Dansk Ungdoms Fællesråd*
Fortalte om ungdomsrepræsentation og inddragelse af børn. Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) har udviklet mange forskellige metoder til inddragelse børn, og Thomas Bach viste eksempler på hvordan børn og unge kan bidrage til indsatser der omhandler dem.
- *Bjarne Bruun Jensen, Danmarks Pædagogiske Universitet*
Præsenterede resultatet af en undersøgelse, gennemført af Danmarks Pædagogiske Universitet (DPU) om børns opfattelse af og ressourcer for forbedring af miljø og sundhed. Her var hovedbudskabet bl.a. at børn og unge har masser af handlekompetencer inden for miljø og sundhed, og at det er vigtigt at medtænke børn som deltagere på både institutions- og samfundsniveau, for at give dem mulighed for at udnytte deres handlekompetencer.
- *Lisbeth Knudsen, Københavns Universitet*
Oplæg om handlingsplanen for børn og miljø, udarbejdet af arbejdsgruppen i Teknologirådet. Herunder blev de fire områder transport, forbrugerprodukter/fødevarer/kemikalier, støj og indeklimate fremhævet. Bredden af foreslåede handlinger inkluderede forskning såvel som politiske, lokale og personlige tiltag.
- *Margit Rasmussen og Annette Holtze, Storstrøms Amt*
Fortalte om initiativer for at forbedre børns miljø og sundhed i Storstrøms Amt. Margit Rasmussen gav eksempler på lokalt såvel som regionalt arbejde herunder at skabe gode rammer for fysisk aktivitet samt tiltag i skoler og institutioner med fokus på kost og motion. Annette Holtze fortalte om kampagnen "Kemien omkring os" i Grønt Amt. En kampagne hvor der er sat fokus på at formidle viden om kemi i børns hverdag på en let tilgængelig måde samt give redskaber til handling.

- *Hanne Møller, Statens Institut for Folkesundhed*
Oplæg om børn og ulykker hvor omfanget og karakteren af børneulykker blev gennemgået, og det EU-finansierede projekt om udvikling af nationale handlingsplaner for børns sikkerhed "Child Safety Action Plan" blev beskrevet.

2.2.3 Workshops

Efter formiddagens oplæg blev deltagerne opdelt i to grupper. De to grupper arbejdede med hvert af spørgsmålene:

1. Hvilke aktiviteter kan igangsættes umiddelbart for at forbedre børns miljø og sundhed?
2. Hvor er det fra et folkesundhedsperspektiv vigtigst at øge indsatsen for at forbedre børns miljø og sundhed?

Til hvert af spørgsmålene var der tilknyttet en ordstyrer og en referent. Første sæt af workshops bestod af, at gruppe et arbejdede med spørgsmål et i en halv time, samtidig med at gruppe to arbejdede med spørgsmål to. I andet sæt, skiftede gruppe et og to spørgsmål. Inden der blev arbejdet videre på det nye spørgsmål, sammenfattede referenten, hvad der var blevet diskuteret og foreslået om spørgsmålet i den foregående gruppe. Grupperne fik således glæde af hinandens arbejde og kunne bygge videre på diskussionen. Referenten og ordstyreren arbejdede hele tiden med det samme spørgsmål, men med to forskellige grupper.

Workshops gav en god diskussion og uddybning af forskellige tværgående emner og miljøfaktorer, som deltagerne pegede på, med betydning for børns miljø og sundhed. Der var fokus på mange af de miljøfaktorer der ligeledes var blevet nævnt i den skriftlige idéindsamling, der kom en uddybning af forskellige idéer, og der fremkom ligeledes enkelte nye idéer.

Drøftelserne i workshops om spørgsmål 1 sammenfattes med idéer fra den skriftlige idéindsamling i kapitel 4 om, hvilke idéer der umiddelbart kan igangsættes.

Prioritering ud fra en folkesundhedsmæssig synsvinkel

Drøftelserne omkring spørgsmål 2, en prioritering af hvor det ud fra et folkesundhedsperspektiv er vigtigst at øge indsatsen for at forbedre børns miljø og sundhed, er et komplekst område.

Diskussionen afspejlede, hvad den enkelte deltager mente er af betydning for børns miljø og sundhed. Selvom der således ud fra forskellige faglige synsvinkler blev givet eksempler på, hvad der anses for vigtigt, kan disse synspunkter ikke samlet siges at give en klar prioritering.

Følgende er eksempler på faktorer, der blev peget på som værende af væsentlig betydning for børns miljø og sundhed:

Trafik

Fokus på faktorer relateret til trafikken, som har betydning for børns sundhed. Herunder blev der bl.a. fremhævet ulykker, luftforurening og støj.

Manglende fysisk aktivitet

Fokus på faktorer i miljøet, der kan øge fysisk aktivitet blandt børn. Herunder er der foreslået bedre adgang til natur og bedre rammer for fysisk aktivitet udendørs såvel som indendørs.

Indeklima og passiv rygning

Fokus på passiv rygning som en væsentlig helbredsforringende faktor. Desuden blev nævnt indeklimaet med hensyn indretning, valg af materialer samt pladsforhold.

Kemiske stoffer

Fokus på kemiske stoffer i forbrugerprodukter og fødevarer, der har en betydning for børns sundhed; herunder ophobning i kroppen såvel som reproduktionsskader. Der blev peget på behovet for fastsættelse af grænseværdier, der tager hensyn til børns sårbarhed.

Afslutningsvis sammenfattede referenterne resultaterne fra workshops. De samlede ideer og forslag fra workshops blev efterfølgende fremstillet i et skriftligt referat, og indgår som et baggrundsdokument for nærværende rapport.

Lis Keiding afsluttede temadagen ved at informere om Sundhedsstyrelsens og den tværministerielle arbejdsgruppes videre arbejde med øget fokus på børns miljø og sundhed.

3 Resultater af idéindsamling

Den skriftlige idéindsamling, temadagen og workshops, resulterede i mange forskelligartede idéer til aktiviteter, der kan forbedre børns miljø og sundhed.

Der er i processen udkrystalliseret en række *tværgående emner*, der med fordel kan benyttes når der fokuseres på børns miljø og sundhed, og der er udpeget konkrete *miljøfaktorer* der har betydning for børns miljø og sundhed.

De tværgående emner repræsenterer særlige hensyn til børn og forskellige niveauer, metoder og begreber, man kan anvende i arbejdet med børns miljø og sundhed.

De miljøfaktorer der er blevet nævnt i idéindsamlingen, omhandler både sundhedsfremmende og sundhedsskadelige faktorer der har en betydning for børns miljø og sundhed.

Der forekommer overlap mellem nogle af de idéer der eksemplificerer tværgående emner og de konkrete miljøfaktorer, da det netop er igennem idéer vedrørende konkrete miljøfaktorer, at der er fremkommet nogle tværgående emner, og aspekter man kan inddrage når der arbejdes med børns sundhed og miljø.

3.1 Tværgående emner

En opsamling fra såvel den skriftlige idéindsamling som temadagen og workshops har resulteret i følgende tværgående emner og tilgange, der kan benyttes i arbejdet med børns miljø og sundhed:

- Inddragelse af børn
- Børns rettigheder og særlige behov
- Lovgivning, vejledninger og politikker
- Dokumentation, erfaringsudveksling og koordinering af indsatser
- Uddannelse, information og personlig adfærd
- Forskning

For yderligere eksempler inden for de ovennævnte tværgående emner henvises til idéerne fra den skriftlige idéindsamling i bilag 6.

3.1.1 Inddragelse af børn

Der har været en del fokus på inddragelse af børn, både i oplæggene på temadagen, i workshops, såvel som i den skriftlige idéindsamling.

I to af oplæggene på temadagen blev der sat fokus på, hvilke fordele der er ved at inddrage børn, i beslutninger der vedrører dem selv, såvel som hvilke handlekompetencer børn besidder. I den skriftlige idéindsamling og workshops er der endvidere kommet konkrete idéer til aktiviteter, hvor man med fordel kan inddrage børn. Involvering af børn kan strække sig fra en simpel forespørgsel til enkeltindivider eller grupper, gennemførelse af spørgeskemaundersøgelser, herunder internetbaserede spørgeskemaer. Børn kan involveres i idéfaser såvel som i beslutnings- og gennemførelsesfaser afhængig af børnenes alder, modenhed og beslutningernes karakter.

Såvel centrale som lokale myndigheder og interesseorganisationer kan arbejde med involvering af børn. Eksempler på dette er involvering af børn i byplanlægning,

udformning af legepladser, spørgsmål vedrørende miljøbelastninger m.m. Det er endvidere blevet foreslået, at initiativer til inddragelse af børn og unge skal styrkes og støttes fra centralt plan.

I workshops blev det drøftet i hvor stor udstrækning børn skal inddrages i aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed. Det blev konkluderet, at det er de voksnes ansvar at beskytte børnene og opsætte rammerne for et sundt miljø, men at det kan være berigende for alle parter at inddrage børn i processen.

Eksempler på indkomne idéer:

- Spørgeskemaundersøgelse til børn og voksne om miljøbelastninger
- Inddragelse af børn og unge fx i forbindelse med byplanlægning, miljøproblemer, sundhedsproblemer og naturforvaltning skal lovfæstes
- Initiativer til involvering af børn og unge styrkes og støttes – større bevågenhed fra ministre, ministerier m.fl.
- Udformning af legepladser m.m. der tager højde for hvad børn gerne vil have

3.1.2 Børns særlige behov og rettigheder

I oplæggene på temadagen, workshops og i den skriftlige idéindsamling blev det gentagne gange nævnt, at det er vigtigt at tage højde for børns sårbarhed. I denne forbindelse kan man skelne mellem børns modtagelighed over for miljøpåvirkninger deres udviklingsforløb og børns sårbarhed forstået som, at de ikke har kontrol over omgivelserne på samme måde som voksne. Børn er alt andet lige, afhængig af at voksne tilrettelægger deres omgivelser, og der kan være tale om sårbarhed som magtesløshed.

Den særlige modtagelighed, som børn i mange tilfælde for eksempel har over for kemiske påvirkninger, skal søges løst ved at etablere grænseværdier for udslippet eller udsættelse for risikofaktoren. Grænseværdierne skal respekteres, og børns særlige modtagelighed og sårbarhed kan bl.a. tilgodeses ved at se på deres særlige behov og ved at høre på børns forslag til beslutninger som vedrører dem.

I idéindsamlingen er det foreslået at de fysiske omgivelser, udendørs såvel som indendørs, skal udformes således, at de tager højde for børns behov. Det er endvidere foreslået at øge fokus på børns modtagelighed og sårbarhed ved udsættelse for kemikalier, herunder forurening af drikkevand, jord, fødevarer og forbrugerprodukter. Ligeledes er der indkommet mange idéer til forskellige forskningsprojekter, der har til formål at undersøge effekten af en række miljøforureninger med særligt fokus på børn. Samlet set er der tale om en massiv interesse for børns sårbarhed og behov med hensyn til miljøpåvirkninger.

Eksempler på indkomne idéer:

- Et børnevenligt indeklime samt hygiejne i institutioner og skoler
- Sammenkobling af viden om forurening af jord og drikkevand og forekomsten af miljørelaterede børnesygdomme
- Der skal skabes et bedre vidensgrundlag for risikovurdering af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i fødevarer, forbrugerprodukter og drikkevand
- Kortlægning af børns eksponering for kemiske stoffer, specielt allergener via forbrugerprodukter, i forskellige aldersgrupper

I forlængelse af disse overvejelser blev det i workshops pointeret, at der skal tages hensyn til børns rettigheder. Ifølge FN's *Convention on the Rights of the Child*, fremgår det af paragraf 12 og 13, at barnet, afhængig af dets alder og modenhed, har ret til at blive hørt i de sammenhænge der vedrører dem. Det er særligt fremhævet at børn ligeledes har ret til at blive hørt i lovmæssige og administrative sammenhænge der kan vedrøre børn. Endvidere har børn ret til den højest opnåelige sundhedstilstand og til et sundt og godt miljø.

I den skriftlige idéindsamling er der kommet konkrete idéer, der omhandler børns rettigheder til et sundt miljø herunder krav til børns undervisningsmiljø, indeklime, forebyggelse af udsættelse for passiv rygning og sundhedsskadelige stoffer m.m.

Eksempler på indkomne idéer:

- Tage højde for børns ret til et sundt og et godt miljø, det gælder alle børnenes miljøer, herunder undervisningsmiljøet
- Indførelse af en 'arbejds miljølov' for børn på samme måde som voksnes arbejdsmiljø er reguleret
- Fuld implementering af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø af 2001

3.1.3 Lovgivning, vejledninger og politikker

Lovgivning er én måde, hvorpå man centralt kan opstille rammer for at forbedre børns miljø og sundhed. Der kan ligeledes udformes vejledninger og politikker for at undgå eller mindske skadelige miljøpåvirkninger.

I den skriftlige idéindsamling er der kommet forslag om, at der udarbejdes lovgivning, vejledninger eller politikker for at forbedre børns miljø og sundhed. Det er eksempelvis foreslået, at skoler udfærdiger sundhedspolitikker, at der lovgives mod rygning i alle offentlige rum, lovgives om maksimale støjniveauer i offentlige rum, lovgives om diverse sundhedsskadelige stoffer m.m.

EU direktivet om støj på arbejdspladser skal implementeres, og det blev foreslået, at direktivet også kommer til at omfatte børn og unge.

I workshops blev det endvidere foreslået, at miljøkonsekvensvurderinger og barnespecifikke sundhedskonsekvensvurderinger kan være gode redskaber til allerede på planlægningsstadiet at vurdere mulige effekter af forskellige strategier, politikker og konkrete projekter. Dermed kan man bidrage til at forebygge uønskede miljø- og sundhedspåvirkninger.

Der er selvfølgelig ikke alle miljøfaktorer, der kan eller skal lovgives om, men dels har lovgivning en signalværdi: et signal om at området er politisk højt prioriteret; dels er lovgivning et redskab til at fastsætte overordnede mål og retningslinjer på de områder, hvor det er muligt at skaffe politisk opbakning.

Eksempler på indkomne idéer:

- Der skal etableres en samlet handlingsplan for børns sundhed og miljø
- Krav om udfærdigelse af sundhedspolitikker på skolerne og tilhørende handlingsplaner
- Forbud mod phthalater i børnelegetøj og børnetøj
- Nye kemikalier skal være testet for sundhedsskadelige effekter, før de tages i brug
- Bedre regulering af rygning for at undgå, at børn bliver passive rygere

3.1.4 Dokumentation, erfaringsudveksling og koordinering af indsatser

I workshops blev det fremhævet, at det er ønskeligt med en lettilgængelig og hensigtsmæssig erfaringsudveksling, mellem parter der arbejder med de samme problemfelter. Det er u hensigtsmæssigt, at f.eks. kommunerne hver især skal starte med at ”opfinde den dybe tallerken”, hvis de vil igangsætte aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed. Der blev således foreslået, at der etableres et internetbaseret forum, hvor man kan udveksle erfaringer. Det ville være tids- og ressourcebesparende at bygge videre på allerede eksisterende viden og erfaringer inden for et givent tema eller tværgående emne. Endvidere blev der peget på vigtigheden af at kunne dokumentere effekten af en indsats eller aktivitet.

Sidst men ikke mindst blev det nævnt, at det er ønskeligt at forbedre koordinering af sundhedsrådgivningen i forhold til børns udsættelse for skadelige miljøfaktorer. Det blev fremhævet, at den danske rådgivningsstruktur ikke altid fungerer optimalt fra centralt til kommunalt hold: centrale myndigheder skal have ressourcer til at rådgive kommunerne, og kommunerne skal blive bedre til at rådgive og videregive viden til f.eks. dagplejemødre. Denne struktur findes allerede, men der blev peget på behovet for at forstærke den for at opnå et mere velfungerende system, også under hensyntagen til den nye arbejdsdeling mellem staten, regioner og kommuner som følge af strukturomlægningen pr. 1. januar 2007.

Eksempler på indkomne idéer:

- Koordinering af sundhedsrådgivning i forhold til børns udsættelse for skadelige miljøfaktorer
- Et internetbaseret forum, hvor man kan udveksle erfaringer og aktiviteter
- Udvikling af et idé- og erfaringskatalog fra og til amter og kommuner
- Der skal tænkes over, at aktiviteter tager udgangspunkt i evidensbaseret viden, og før indsatserne iværksættes skal en evaluering tænkes ind

3.1.5 Uddannelse, information og personlig adfærd

Der er peget på vigtigheden af at uddanne sundhedspersonale inden for børn og miljø og at formidle information til børn og deres forældre og andre voksne i børns omgivelser, så de har informationer der kan øge motivation og mulighed for at ændre deres personlige adfærd og vaner.

Vaner kan dreje sig om personlig og institutionsbaseret hygiejne, fornuftigt valg af transport som øget cykling og gang, til tilberedning af mad så hårdstegning undgås og dermed udsættelse for bl.a. akrylamid.

Det blev foreslået, at speciallægeuddannelserne, jordemoderuddannelsen og sundhedsplejerskernes miljømedicinske baggrund skal styrkes, og at det er vigtigt, at der foregår en differentieret formidling af viden, således at formidlingsaktiviteter målrettes til forskellige målgrupper. Det blev foreslået at lave en fælles miljømærkeordning, da der eksisterer for mange ordninger, som kan forvirre forbrugerne.

I workshops blev der refereret til en undersøgelse, hvoraf det fremgik, at 40 % af børn ikke mente, at det er sundt at drikke vand fra hanerne og derfor drikker sodavand i stedet. Det er jo en myte, at vand ikke kan drikkes. På den anden side er det vigtigt, at børn har adgang til drikkevand uden for toiletterne. Der bør være adgang til drikkevand på legepladser og i skolegårde; forslaget gik på, at der helst skulle være vandfontæner. Det blev konkluderet, at der er behov for bedre information til børn om miljøpåvirkninger, og at informationen skal være i ”børnehøjde” og dermed let tilgængelig og forståelig.

Formålet med at give viden og information til børn og forældre er blandt andet at kunne påvirke disse til at ændre vaner og tænke miljø ind i deres hverdag. Det kan være af stor betydning at ændre nogle små dagligdagsvaner, og det kræver ikke altid omfattende processer, såsom lovgivning, der kan tage lang tid.

Eksempler på indkomne idéer:

- Sikring/supplering af kursusplanerne for speciallægeuddannelserne i almen medicin og i pædiatri samt jordemoderuddannelsen og den videregående uddannelse til sundhedsplejerske - hvad angår børns miljø og sundhed
- Opgradering af den kommunale sundhedstjenestes generelle indsats på miljøområdet tillige med en styrkelse af sundhedsplejerskernes miljømedicinske baggrund
- Fælles miljømærkeordning
- Brug af sundhedstegnet
- Information i skoler om allergi og kemikalier
- Rygning og udluftning er vaner, som kan ændres
- Øget renlighed og hygiejne samt indarbejdelse af gode vaner hos børn

3.1.6 Forskning

Forskning spiller en stor rolle blandt andet for at undersøge helbredsmæssige effekter af en given miljøfaktor, førend det kan afgøres om myndigheder bør lovgive, vejlede eller informere om både skadelige og sundhedsfremmende miljøfaktorer.

Hele kemikalieområdet og herunder kemiske stoffer i forbrugerprodukter, fødevarer, drikkevand og jord er områder, som mange bidragsydere til idéindsamlingen har rettet fokus mod. Det fremgår her, at der er mange områder, hvor effekterne af børns udsættelse for sundhedsskadelige stoffer slet ikke er undersøgt, og at det er ønskeligt, at der forskes i disse områder.

Herudover er forskning i børns adfærd og risikopfattelser også vigtig for at tage højde for børns særlige valg og måder at bruge omgivelserne på. Konkret blev der foreslået forskningsprojekter, der undersøger betydningen af børns adgang til natur, og om hvordan man motiverer børn til mere ophold i det grønne og natur, såvel som om børns behov i byplanlægning, vurdering af om det indendørs miljø f.eks. i sportshaller og skoler faktisk er børnevenligt m.m.

Afslutningsvis blev det i en workshop understreget, at der ligeledes er behov for at afdække sammenhænge der endnu ikke er undersøgt, frem for at gentage undersøgelser om kendte problemstillinger, som f.eks. tobaksområdet.

Eksempler på indkomne idéer:

- Forskningsprojekt som undersøger betydningen (helbredsmæssigt, socialt og intellektuelt) af børns mulighed for at opholde sig i naturen
- Der skal etableres en forbedret, systematisk overvågning og risikovurdering af indholdet af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i forbrugerprodukter, fødevarer og drikkevand
- Undersøgelser af sammenhæng mellem eksponering for miljø- og fødevarerforureninger, der påvirker skjoldbruskkirtelens (thyroidea) funktion og hormoner, og forekomst af effekter på hjernens udvikling hos fostre og nyfødte mennesker og forsøgsdyr
- Klarlægge (red.: eventuelle) sammenhænge mellem miljø- og fødevarerforureninger og mænds dalende sædkvalitet samt misdannelser i drengebørns reproduktionsorganer

3.2 Miljøfaktorer

Idéindsamlingen bidrog med idéer til såvel forebyggelse af sundhedsskadelige såvel som adgang til sundhedsfremmende miljøfaktorer.

De konkrete aktiviteter omhandler følgende miljøfaktorer:

- **Sundhedsfremmende fysiske omgivelser**
 - Adgang til og brug af natur
 - Omgivelser der fremmer fysisk aktivitet
 - Børns behov i byplanlægning
- **Forebyggelse af eller reduktion af sundhedsskadelige stoffer i miljøet**
- **Indeklima**
 - Bedre indeklima i institutioner, skoler og boliger
 - Forebyggelse af passiv rygning hvor børn færdes
- **Sikkerhed**
- **Hygiejne**
- **Støj**
- **Børn og unges arbejdsmiljø**
- **Sol**

En liste over alle skriftlige idéer til aktiviteter, og bidragsydernes egne begrundelser for aktiviteten fremgår af bilag 6.

3.2.1 Sundhedsfremmende fysiske omgivelser

Der var fokus på at etablere sundhedsfremmende fysiske omgivelser. Knap en tredjedel af de indkomne idéer i den skriftlige idéindsamling omhandler forskellige aspekter ved sundhedsfremmende fysiske omgivelser.

I denne rapport dækker *sundhedsfremmende fysiske omgivelser* over fysiske rammer, der kan støtte en sund livsstil bl.a. børns brug af og adgang til natur og grønne områder, børns behov i byplanlægningen, og indendørs såvel som udendørs omgivelser, der fremmer fysisk aktivitet.

3.2.1.1 Adgang til og brug af natur

Børns adgang til og brug af natur og grønne områder er den kategori under sundhedsfremmende fysiske omgivelser, hvor der er kommet flest idéer til aktiviteter for at forbedre børns miljø og sundhed.

Blandt forslagene er konkrete idéer om at øge børns adgang til natur og grønne områder. Eksempler på idéer er at beskytte byens grønne områder og give plads til børns aktiviteter, at tage højde for at børn helst vil have ”rigtig” natur, såsom eng og krat, (hvorimod voksne oftest foretrækker at lave naturlegepladser!), og noget så enkelt som at slå græsset på friarealer. Ret markant repræsenteret er forslag om at etablere skovbørnehaver, og natur- og udeskoler og undervisning for blandt andet at fremme sanse- og erfaringslæring, fysisk aktivitet og sundhed blandt børn.

Der er endvidere kommet forslag om at forske i den sociale, helbredsmæssige og intellektuelle betydning af børns mulighed for at opholde sig i naturen, såvel som undersøgelser af hvad der bedst motiverer børn (og voksne) til at øge børn og unges adgang til og brug af naturen.

Eksempler på indkomne idéer:

- Slå græsset på friarealer
- Beskyttelse og udvikling af byens grønne områder
- Etablere bynære skove
- Etablering af udeskoler
- Skovbørnehaver og skovlegepladser
- Motionsslangen: etablering af stisystem med udfordringer til børns fysik og motorik
- Sundhedsstyrelsens rapport Fra cykelbarometer til tarzanjungle blev fremhævet som inspirerende for kommunernes arbejde med legepladser i natur og grønne områder

3.2.1.2 Omgivelser der fremmer fysisk aktivitet

En del af de indkomne idéer handler om at skabe fysiske rammer, der indbyder til forskellige former for fysisk aktivitet. Størsteparten af de indkomne idéer er rettet mod udendørs og indendørs forhold i *institutioner og skoler*. Det er eksempelvis foreslået at indrette legepladser i skoler således, at de indbyder til forskellige former for fysisk aktivitet: nogle børn vil have plads til voldsommere udfoldelser, andre ønsker mere stille områder: grupper af børn kræver plads til forskellige sociale og kollektive lege, andre har brug for hjørner og kroge at gemme sig i. Børn har forskellige behov til forskellige tider. Mange legepladser på skoler består af én stor asfalteret gård, som kan være god til mange slags boldspil og løbe-lege, men som ikke appellerer eller giver rum til andre former for leg.

Det er ligeledes foreslået at indrette daginstitutioner, skoler og idrætsfaciliteter, således at de er anvendelige, smukke og fremmer lysten til udfoldelse. Det er foreslået, at skolerne holder idrætshallen åben i frikvartererne for at forbedre elevernes muligheder for fysisk aktivitet. Der blev peget på, at nybyggeri ikke altid er tænkt i helheder, og at udemiljøet således ikke altid medtænkes konstruktivt i byggeriet. Det er ikke altid ønskeligt, at udeområdet ved institutioner blot består af cementerede, vandrette og hårde områder, men at der findes en balance i udformningen af udeområdet, som kan være med til at fremme fysisk aktivitet; der skal være udfordringer og muligheder for at få jord op under neglene, græs, planter og gerne køkkenhaver.

Der er indkommet idéer, der er rettet mod omgivelserne i lokalområdet for at skabe gode rammer for familiemotion i lokalområdet, da inddragelse af forældrene er af stor betydning for at fremme fysisk aktivitet blandt børn. Andre idéer handler om at forbedre børns udendørs legemuligheder ved f.eks. udformning af samlingssteder som skateramper, dansepavilloner, og legepladser der udfordrer børns motorik, jf. ovenfor.

Eksempler på indkomne idéer:

- Bedre indendørs pladsforhold og ydre legemiljøer i daginstitutioner
- Udvikle fysiske rammer i børnehaver (inde og ude), der indbyder til forskellig form for leg og bevægelse
- Inspiration, information og rådgivning om betydningen af, at idrætsfaciliteter bør udformes og indrettes, så de fremmer lysten til udfoldelse
- Skabe gode rammer for familiemotion i lokalområdet

3.2.1.3 Børns behov i byplanlægning

Der er indkommet forslag til at undersøge hvordan byplanlægning kan forbedre børns miljø og sundhed, herunder ved forebyggelse af trafikulykker. Det er pointeret, at det er væsentligt at vide og dernæst tage højde for, hvilke planforslag der virker sundhedsfremmende for børn og unge. Konkrete eksempler er at skabe gode cykle- og gangmiljøer, og at anlægge parkeringspladser i en passende afstand fra skoler og institutioner, så børn ikke bare bliver transporteret af de voksne, men lærer at transportere sig selv, således at motion og egentransport bliver en naturlig del af hverdagen.

Eksempler på indkomne idéer:

- Bilfri og gode gåmiljøer op til børneinstitutioner
- Afdækning af børns behov i byplanlægningen

3.2.2 Sundhedsskadelige stoffer

Risikofaktoren *sundhedsskadelige stoffer i miljøet* dækker over udsættelse for sundhedsskadelige biologiske faktorer og kemiske stoffer, som f.eks. findes i udendørs luftforurening, forurening af jord, drikkevand, fødevarer og forbrugerprodukter. Her er børns mulige øgede modtagelighed for kemiske og biologiske påvirkninger det centrale.

Mange idéer handler om forskning, kortlægning og overvågning af sammenhængen mellem eksponering for diverse sundhedsskadelige stoffer og mulige sundhedsskadelige effekter, så som at skabe et bedre vidensgrundlag for risikovurderinger af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i fødevarer, forbrugerprodukter og drikkevand. Endvidere er det foreslået at undersøge sammenhænge mellem udsættelse for en række sundhedsskadelige kemiske stoffer, hormonforstyrrende stoffer m.m. og mulige skadelige effekter.

Der er ligeledes en del idéer der omhandler områder, hvor der er behov for bedre regulering og lovgivning om maksimalt indhold af sundhedsskadelige stoffer i luften, som i fødevarer, drikkevand og forbrugerprodukter.

Der er behov for information om risikoen ved sundhedsskadelige stoffer, og det er pointeret, at der er behov for information til børn og forældre om, hvordan man kan undgå at udsætte sig for sundhedsskadelige stoffer.

Eksempler på indkomne idéer:

- Der skal etableres en forbedret, systematisk overvågning og risikovurdering af indholdet af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i forbrugerprodukter, fødevarer og drikkevand
- Undersøgelser af de humane eksponeringsniveauer for en række miljø- og fødevarerforureninger herunder hormonforstyrrende stoffer
- Kortlægning af hyppighed af allergi over for kemiske stoffer hos større børn
- Indsats overfor skadelige kemikalier i forbrugerprodukter (særlig kosmetiske) til børn
- Opgradering af arbejdshygiejne for at forhindre børns udsættelse for skadelige stoffer fra forældrenes arbejdsplads

3.2.3 Indeklima

Der er indkommet idéer til aktiviteter, der kan forbedre indeklimaet i institutioner, skoler og boliger. Herunder har der været særlig fokus på at undgå, at børn bliver udsat for passiv rygning, der således har fået sin egen underkategori.

3.2.3.1 Indeklima i institutioner, skoler og boliger

Indeklimaet er påvirket af materialevalg, afgasninger fra møbler, tæpper, brug af rengørings- og duftmidler, ventilation og udluftning m.m. En del idéer handler om at øge indsatsen over for generelle indeklimaproblemer. Mere konkret er det foreslået at øge kvadratmeterpladsen og at gøre en indsats overfor at forebygge fugtskader i institutioner. Der er blevet stillet forslag om at udvikle astma-allergi-venlige skoler, med fokus på at tilrettelægge et sundt indeklima.

Der er kommet forslag om regelmæssigt at gennemgå og vedligeholde skoler, særligt ventilationskanaler og anlæg, for at forbedre indeklimaet, og at afklare, om naturlig ventilation medfører sundhedsproblemer for børn, der i højere grad opholder sig på gulvet, og hermed er udsat for træk. Det blev pointeret, at der kan gøres meget for at forbedre indendørs forhold ved at anvende sunde byggematerialer, byggemetoder, indretning, dagslystilgang m.m. Børn tilbringer meget tid inden døre, og det er vigtigt at sikre et godt indeklima, når man planlægger og indretter bygninger. Bygninger skal være æstetiske og inspirerende uden at gå på kompromis med indeklima og gode akustiske forhold.

Eksempler på indkomne idéer:

- Øget indsats for at imødegå problemer omkring kvadratmeterplads – og fugtskader i institutioner
- En astma-allergi venlig skole
- Vedligeholdelse af skoler for at forbedre indeklimaet
- Vurdering af naturlig ventilation i børneinstitutioner og boliger
- Brug af sunde byggematerialer og sundhedsfremmende indretning

3.2.3.2 Passiv rygning

Der er indkommet adskillige idéer til aktiviteter, der sætter fokus på at forebygge passiv rygning blandt børn. Idéerne omhandler en regulering af rygning for at undgå, at børn bliver passive rygere; for eksempel nævnes, at der burde være forbud mod rygning i offentlige rum, hvor børn færdes, og at der bør følges op på Sundhedsstyrelsens kampagne om røgfrie haller.

Eksempler på indkomne idéer:

- Forebyggelse af passiv rygning blandt børn
- Følge op på kampagnen om røgfrie haller
- Bedre regulering af rygning for at undgå, at børn bliver passive rygere
- Børn har ret til et røgfrit miljø

3.2.4 Sikkerhed

Ulykker spiller en stor rolle for børns sundhed, og der må skelnes mellem forskellige former for ulykker. For at undgå nogle af disse ulykker, er det f.eks. foreslået, at sikkerheden omkring legeredskaber skal gennemgås regelmæssigt. Der forekommer forgiftningsulykker forårsaget af forældres og andre voksnes uhensigtsmæssige opbevaring af kemikalier, og der burdes laves oplysningskampagner for at mindske dette.

Der er ligeledes kommet idéer til, hvordan man kan forbedre børns sikkerhed i trafikken ved at anlægge sikre og spændende skoleveje og cykelruter til skoler og daginstitutioner.

Eksempler på indkomne idéer:

- Opprioritering af børns cykling til og fra skole, parkeringsrestriktioner for biler nær skoler samt anlæggelse af flere sikre cykelruter
- Sikre at legeredskaber både inde og ude bliver gennemgået med fast interval f.eks. årligt
- Overvågning og forebyggelse (vha. anvisninger) af ulykker blandt børn
- Oplysningskampagner om børn og forgiftninger

3.2.5 Hygiejne

De indkomne idéer om hygiejne omhandler konkrete hygiejniske tiltag i skoler og institutioner, for at nedbringe udbredelsen af smitsomme sygdomme.

Hertil kommer forslag om at vejlede/rådgive børn om, hvordan de får drikkevand i institutioner, således at de ikke deler drikkekrus, eller henter drikkevand på badeværelserne. Vand bør være tilgængeligt hele tiden også på legepladser. Der er indkommet forslag om at øge rengøring og hygiejne for at nedbringe infektionssygdomme og øge rengøring på toiletter samt antallet af toiletter i de skoler/institutioner, hvor det er nødvendigt. Hygiejne kan øges ved, at de fysiske udformninger gør det tydeligt, at der er forskel på steder, hvor der kræves særlig god hygiejne, og steder der benyttes til leg og ophold. Hertil kommer en lang række forslag til ændring af vaner, som f.eks. at opdrage forældre og børn til at vaske hænder oftere. Det kan være med til at nedbringe forekomsten af sygdomme blandt børn.

Eksempler på indkomne idéer:

- Rådgivning/vejledning om hygiejne, når børn skal have drikkevand i daginstitutioner
- Forbedring af toiletforholdene i både daginstitutioner og på skoler
- Forbedring af skolernes toiletforhold, herunder muligheder for håndvask med sæbe og håndklæder
- Sikre, at der er varme på toiletter
- Øge renlighed og hygiejne samt indarbejdelse af gode vaner hos børn

3.2.6 Støj

De indkomne idéer om at reducere støj handler især om støj i børnemiljøer, særligt i skoler og daginstitutioner. Baggrundsstøjen kommer hyppigt fra trafik og fra installationer i bygninger. Der er indkommet idéer om at nedsætte støj i børns miljø ved hjælp af pædagogiske og tekniske metoder såvel som ved fastsættelse af grænseværdier for børns udsættelse for støj i offentlige lokaler, herunder skoler og institutioner. I workshops blev det pointeret, at ændring af simple vaner, såsom at tage det udendørs fodtøj af inden døre, kan bidrage til at reducere støj i børns omgivelser.

Hertil kommer en række andre miljøer, hvor børn udsættes for meget høje lyde, som ved koncerter, "sodavandsdiskoteker" og hvor der spilles levende og afspillet musik f. eks. ved skolefester, i klubber, sportsarrangementer m.v. Her kan forældre og myndigheder stille krav om, at lydniveauer ikke må medføre risiko for, at børn udvikler tinnitus og i øvrigt ubehag ved de høje lyde.

Eksempler på indkomne idéer:

- Nedsættelse af støj i børns daglige miljø via pædagogisk metode
- Forebyggelse af støj i børns hverdag
- Forebyggelse af støj i underholdningsmiljøet
- Man kan reducere støjen ved at tage udendørs fodtøj af

3.2.7 Børn og unges 'arbejdsmiljø'

Der er indkommet en idé om at indføre en 'arbejdsmiljølov' for børn samt et forslag om fuld implementering af *Lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø* (af 2001). Begrundelsen for disse aktiviteter er, at der bør være bedre regulering og hensyntagen til børns udsættelse for sundhedsskadelige miljøfaktorer i skoler, daginstitutioner og på andre uddannelsessteder. Det blev drøftet i workshops, om man skulle undlade at benytte ordet "arbejdsmiljø" i børnesammenhænge, men snarere se på børns rettigheder og også at se på de ordninger, der allerede eksisterer i andre lande såsom Sverige.

Eksempler på indkomne idéer:

- Indførelse af en 'arbejdsmiljølov' for børn på samme måde som voksnes arbejdsmiljø er reguleret
- Fuld implementering af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø af 2001

3.2.8 Sol

Der er indkommet et par idéer, der handler om at undgå, at børn udsættelse for mange UV-stråler. En idé er at lave en kampagne, der sætter fokus på børns udsættelse for sol, med henblik på at ændre børn og forældres holdninger og adfærd til bedre at passe på skoldninger og for megen sol, der kan lede til hudkræft. En måde at gøre det på er at etablere afskærmning for sol ved f.eks. indretning af legepladser. Afskærmning kan være skygge fra beplantning, træer eller fra markiser, udspændte sejlduge eller halvtag. Det skal dog huskes, at det er nødvendigt at få D-vitamin fra solen, og nogle få børn mangler solens gunstige virkning.

Eksempler på indkomne idéer:

- SUNSMART - kampagne for beskyttelse af børn mod UV-stråler fra solen
- Afskærmning af sol på legepladser

4 Aktiviteter der umiddelbart kan igangsættes

Det første spørgsmål i workshops handlede om, hvilke aktiviteter der umiddelbart kan igangsættes for at forbedre børns miljø og sundhed.

Sådanne aktiviteter kræver ikke nødvendigvis store økonomiske ressourcer eller et stort administrativt arbejde. Blot at gennemføre sunde vaner er et skridt i den rigtige retning.

4.1 Vaner

I den skriftlige idéindsamling såvel som i workshops er det blevet fremhævet, at det kan have stor betydning for børns sundhed at ændre nogle hverdagsvaner. Det er ofte meget simple ændringer, der kan have en stor betydning. Ændring af vaner kræver ikke et stort politisk arbejde, men kan gennemføres af den enkelte. Det kræver selvfølgelig, at forældrene og andre voksne og børnene har viden om mulige effekter af forskellige miljøfaktorer, såvel som motivation for at ændre vanerne.

Eksempler på vaner, der kan ændres for at forbedre børns miljø og sundhed:

- Nedbringe støjen ved at tage udendørs fodtøj af
- Voksne skal tænke over, at de ikke udsætter børn for passiv rygning
- Huske at lufte ud
- Forbedre hygiejnen ved toiletbesøg og omkring toiletforhold
- Undgå at børn udsættes for for mange UV-stråler f.eks. ved at tage højde for skygge ved indretning af legepladser, påklædning m.m.
- Fremme børns oplevelser i naturen
- Gå eller cykle med børnene i stedet for at køre dem til f.eks. skole

4.2 Information

Andre aktiviteter der umiddelbart kan igangsættes handler om at videregive information til børn, forældre og voksne, der omgås børn. På nogle områder foreligger der viden om miljøpåvirkninger, som relativt let ville kunne formidles til børn og deres forældre, så at de havde et bedre videns grundlag at træffe beslutninger ud fra. Der er dog forskel på, hvor ressourcekrævende det vil være at igangsætte formidlingsaktiviteter, alt afhængig af, om der allerede eksisterer en rådgivningsstruktur.

Eksempler på indkomne idéer:

- Informere om kemikalier i forbrugerprodukter f.eks. kosmetik, legetøj og fødevarer
- Informere om god hygiejne og hygiejnisk indretning af f.eks. badeværelser
- Informere om sundhedsfremmende indretning af boliger og institutioner

Områder hvor der ligeledes vil kunne påbegyndes et arbejde uden de store omkostninger, er det indledende arbejde med at koordinere og planlægge strukturer for bedre rådgivning, erfaringsudveksling m.m. Det indledende arbejde vil dog højst sandsynligt have svært ved at blive igangsat, medmindre der foreligger planer om at afsætte ressourcer til det pågældende område på længere sigt.

Eksempler på at indlede arbejde på følgende områder:

- Skabe et forum for erfaringsudveksling
- Skabe en bedre koordinering af sundhedsrådgivning med henblik på børn og miljø
- Lave indledende udvalgsarbejde for at indtænke miljø og sundhed i forskellige sammenhænge eksempelvis for at forbedre toiletforhold på skoler

4.3 Brug af sundhedsfremmende fysiske omgivelser

I idéindsamlingen har der været en del fokus på sundhedsfremmende fysiske omgivelser. På dette område er der nogle simple tiltag, som kan være med til at forbedre børns adgang til natur og andre sundhedsfremmende omgivelser. Der eksisterer mange sundhedsfremmende fysiske omgivelser, hvor det ofte blot handler om at benytte dem, og hvor det ikke kræver de store ressourcer at gøre omgivelserne tilgængelige for børn.

Eksempler på dette er:

- Slå græsset på friarealer, så at børn kan bruge dem til boldspil, leg og lignende
- Fremme børns oplevelser i naturen
- Tænke på, hvordan man indretter indendørs- og udendørsomgivelser, så de er sundhedsfremmende
- Holde idrætshaller åbne i frikvarterer

Ovennævnte er blot eksempler fra idéindsamlingen på områder, hvor der kan gøres en indsats eller det indledende arbejde kan påbegyndes uden brug af så mange ressourcer.

5 Det videre forløb

Denne idéindsamling kan anvendes som inspiration for relevante myndigheder og organisationer i arbejdet med at øge indsatsen for børns sundhed via bedre miljøforhold i bred forstand.

Sundhedsstyrelsen vil orientere de myndigheder, hvis områder har været berørt. En del af disse myndigheder er repræsenteret i den tværministerielle gruppe for miljøfaktorer og sundhed, som koordinerer opfølgning på regeringens strategi fra 2003 'Miljø og sundhed hænger sammen – strategi og handlingsplan for at beskytte befolkningens sundhed mod miljøfaktorer'. I denne tværministerielle gruppe er der fokus på negative miljøfaktorer af betydning for både børn og voksnes sundhed.

Strukturreformen betyder nye opgaver med forebyggelse i de kommende kommuner. Sundhedsstyrelsen arbejder med inspirationsmateriale til arbejdet med den kommunale forebyggelse, inkl. emner, der kan have betydning for børns miljø og sundhed. Idéindsamlingen vil være en del af baggrunden for udarbejdelse af inspirationsmateriale for kommunerne. I Sundhedsstyrelsen indgår det øgede fokus på børns miljø og sundhed i en generel prioritering af forebyggelse og sundhedsfremme blandt børn.

Idéindsamlingen kan også være inspiration til det fortsatte samarbejde i den Nordiske Miljømedicinske Gruppe og i WHO's såkaldte CEHAPE Task Force vedrørende børns miljø og sundhed. I 2007 skal de europæiske lande give en status til WHO for, hvordan arbejdet med børns miljø og sundhed forløber i de enkelte lande.

6 Links

- *Declaration*
<http://www.euro.who.int/document/e83335.pdf>
- *Children's Environment and Health Action Plan for Europe - Ministerial document*
<http://www.euro.who.int/document/e83338.pdf>
- *Table of Actions*
<http://www.euro.who.int/document/che/edoc08.pdf>
- *Children's health and environment: Developing national action plans.*
<http://www.euro.who.int/document/eehc/ebakdoc07.pdf>
- *Children's Health and Environment Case Studies Summary Book*
<http://www.euro.who.int/Document/CHE/CHECSSBook.pdf>
- *Miljø og sundhed hænger sammen*
<http://www.mst.dk/default.asp?Sub=http://www.mst.dk/tvær/08010000.htm>
- *Teknologirådet: Bedre miljø for børnene*
http://www.tekno.dk/pdf/projekter/p05_Boern_og_miljoe_rapport.pdf
- *FN: Convention on the Rights of the Child*
<http://www.unicef.org/crc/crc.htm>
- *The European Environment and Health Action Plan 2004-2010 ('SCALE')*
<http://europa.eu.int/comm/environment/health/pdf/com2004416.pdf>
- *Child Safety Action Plan (CSAP)*
http://www.euro.who.int/childhealthenv/Risks/20041201_1
- *Fra Cykelbarometer til Tarzanjungle*
http://www.sst.dk/publ/publ2005/cff/tarzanjungle/tarzanjungle_fysiske_rammer.pdf

7 Bilagsfortegnelse

Bilag 1 Invitation til skriftlig idéindsamling

Bilag 2 Skema til skriftlig idéindsamling

Bilag 3 Udsendelsesliste til skriftlig idéindsamling

Bilag 4 Deltagerliste til temadag

Bilag 5 Program fra temadag

Bilag 6 Indkomne idéer fra den skriftlige idéindsamling

Bilag 1

Invitation til skriftlig idéindsamling

Børns miljø og sundhed

Invitation til at bidrage med uforpligtende idéer vedrørende børns miljø og sundhed, lokalt såvel som centralt i Danmark

Invitation

Sundhedsstyrelsen vil med denne skrivelse invitere myndigheder og interesseorganisationer til at bidrage med idéer om, hvilke nationale aktiviteter for børns miljø og sundhed, der kan være aktuelle at tage op lokalt såvel som centralt i Danmark.

Invitationen er sendt til ministerier, styrelser og andre offentlige institutioner, med ansvar for børns miljø og sundhed og til en række interesseorganisationer, som man skønner har særlige interesser på dette område.

Baggrund

I forlængelse af den danske regerings opslutning til WHO's Ministerkonference om miljø og sundhed i 2004, herunder særligt deklARATIONEN om *Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHAPE)* er der brug for et centralt initiativ til at få afdækket behov for og indsamlet idéer til aktiviteter for børns miljø og sundhed i Danmark. På Ministerkonferencen blev der peget på, at børn på nogle områder er mere modtagelige end voksne over for en række miljøpåvirkninger, og det er formålet igennem målrettede forslag og initiativer at fremme børns sundhed ved at sikre børn mod negative miljøpåvirkninger og fremme støttende, positive miljøer.

Ministerkonferencens deklARATION *Children's Environment and Health Action Plan for Europe (CEHAPE)*, inklusiv en liste med aktivitetsmuligheder (Table of Actions) og en række case studies er tilgængelige på Internettet. Se følgende hjemmesider:

<http://www.euro.who.int/eprise/main/who/progs/bud/home>

<http://www.euro.who.int/document/che/edoc08.pdf>

'Børn' og 'miljø' i denne forespørgsel

Børn er i denne sammenhæng aldersgruppen 0-18 år, dvs. til og med det 17. år.

Miljø defineres i denne sammenhæng som fysiske, kemiske, biologiske og sociale miljøfaktorer.

Med faktorer i miljøet tænkes både på skadelige og sundhedsfremmende miljøfaktorer og børns oplevelser heraf.

4. maj 2005

J.nr. 0-302-01-141/1

lke/mlb

Center for Forebyggelse

Sundhedsstyrelsen

Islands Brygge 67

2300 København S

Tlf. 72 22 74 00

Fax 72 22 74 11

E-post info@sst.dk

www.sst.dk

Dir. tlf. 7222 7769

E-post cff@sst.dk

Sikkerhedsområdet er kun delvist inkluderet i denne sammenhæng. Det hænger sammen med, at der foregår et særskilt arbejde med forslag til handlingsplaner om børns sikkerhed, herunder trafiksikkerhed i regi af et EU-projekt, ledet af *the European Child Safety Alliance*. Kontaktperson i Danmark til dette arbejde er Hanne Møller, Statens Institut for Folkesundhed (HAM@SI-Folkesundhed.dk). Sundhedsstyrelsen vil dog også gerne modtage forslag med sikkerheds-aspekter.

Side 2

Koordinering af forberedelserne

Regeringens tværministerielle gruppe for miljø og sundhed følger op på arbejdet med den eksisterende handlingsplan om miljø og sundhed i Danmark. I denne gruppe er også foreløbigt drøftet, hvorvidt der er behov for yderligere aktiviteter på nationalt plan om børns miljø og sundhed. Sundhedsstyrelsen har tilbudt at koordinere en idéfase vedrørende børns miljø og sundhed i Danmark, herunder indsamling af forslag fra myndigheder og interesseorganisationer.

04-05-2005

Center for Forebyggelse
Sundhedsstyrelsen

Sundhedsstyrelsen har i forbindelse med det nationale arbejde om aktiviteter om børns miljø og sundhed indledt et samarbejde i regi af Nordisk Ministerråd, og man er interesseret i idéer, som kan drøftes og udveksles med de nordiske kolleger på et møde i midten af juni i år.

Sundhedsstyrelsen har i en foreløbig beskrivelse af emnekredsen over for Nordisk Ministerråd peget på følgende områder:

- Børns adgang til og brug af natur og grønne områder
- Børns behov i byplanlægning
- Børns sikkerhed
- Forebyggelse af støj i børns hverdag
- Et børnevenligt indeklima samt hygiejne i daginstitutioner og skoler
- Forebyggelse af passiv rygning.

Hertil kommer et vigtigt moment, nemlig metoder til inddragelse af børn i beslutninger som vedrører dem.

I det nystartede nordiske samarbejde er der ikke fokus på kemikalier i produkter til børn, idet Miljøstyrelsen har et eksisterende nordisk samarbejde om kemikalier.

Idéer til aktiviteter

For at få et bredt overblik over mulige aktiviteter for børns miljø og sundhed ønsker Sundhedsstyrelsen at modtage idéer fra de inviterede myndigheder og interesseorganisationer, som antages at have erfaringer med eller perspektiver for børns miljø og sundhed. Idéer kan tage udgangspunkt i WHO's *Table of Actions*, hvoraf en del men ikke alt vil være relevant for Danmark, eller bygge på lokale behov.

Sundhedsstyrelsen beder derfor om, at man udfylder vedlagte skema (vedhæftet fil) ved at beskrive maksimum tre forslag til aktiviteter vedrørende børns miljø og sundhed, og herudover modtages eksempler på igangværende aktiviteter vedrørende børns miljø og sundhed også meget gerne. De indkomne idéer og eksempler vil blive registreret og systematiseret og gjort tilgængelige i en anonymiseret form, på Sundhedsstyrelsens hjemmeside. For-

slagene er uforpligtende for såvel afsender som for regeringens tværministerielle gruppe men giver et vigtigt bidrag til idéfasen.

Side 3

Det udfyldte skema bedes sendt **inden den 3. juni 2005** til Center for Forebyggelse i Sundhedsstyrelsen (CFF@SST.DK) med kopi til konsulent for Sundhedsstyrelsen Marie Louise Bistrup, Statens Institut for Folkesundhed, (MLB@SI-Folkesundhed.dk).

Med venlig hilsen

04-05-2005

Lis Keiding
Afdelingslæge

Center for Forebyggelse
Sundhedsstyrelsen

Bilag 2

Skema til skriftlig idéindsamling

Børns miljø og sundhed

Skema til brug for indsamling af uforpligtende idéer i forbindelse med henvendelse fra Sundhedsstyrelsen om, hvilke nationale aktiviteter for børns miljø og sundhed, der kan være aktuelle at tage op lokalt såvel som centralt i Danmark

Myndigheden eller organisationen bedes udfylde nedenstående korte skema og returnere det til Center for Forebyggelse, Sundhedsstyrelsen (cff@sst.dk) med kopi til styrelsens konsulent Marie Louise Bistrup, Statens Institut for Folkesundhed (mlb@si-folkesundhed.dk).

Dato
Myndighedens/organisationens navn
Adresse
Telefonnummer
Email-adresse
Navn på sagsbehandler
Sagsbehandlers funktion eller titel

Har myndigheden eller organisationen uforpligtende idéer til aktiviteter, som har betydning for børns miljø og sundhed? Der kan være tale om aktiviteter mod skadelige miljøfaktorer eller til styrkelse af sundhedsfremmende miljøfaktorer, og børns oplevelser heraf. ☐ Ja ☐ Nej

Hvis svaret er ja, angiv da venligst op til tre idéer til aktiviteter med en kort begrundelse og hvilke(n) myndighed(er), der i givet fald skal involveres (brug gerne mere plads end nedenfor):

Idé til aktivitet, beskriv	Begrundelse	Myndighed(er), der i givet fald skal involveres
1.		
2.		
3.		

4. maj 2005

J.nr. 0-302-01-141/1
lke/mlb

Center for Forebyggelse

Sundhedsstyrelsen
Islands Brygge 67
2300 København S

Tlf. 72 22 74 00
Fax 72 22 74 11
E-post info@sst.dk
www.sst.dk

Dir. tlf. 7222 7769
E-post cff@sst.dk

Er myndigheden eller organisationen interesseret i at blive orienteret om arbejdet med indsamling af idéer? ☐ Ja ☐ Nej

Side 2

Orientering fra jer om eventuelle igangværende aktiviteter vedrørende børns miljø og sundhed modtages meget gerne, uanset om I sender idéer til nye aktiviteter til os. Igangværende aktiviteter kan beskrives på de følgende sider.

Spørgsmål til denne henvendelse kan ske til konsulent for Sundhedsstyrelsen projektleder Marie Louise Bistrup, tlf. 39 20 77 77; e-mail (mlb@si-folkesundhed.dk).

04-05-2005

På forhånd tak for samarbejdet

Center for Forebyggelse
Sundhedsstyrelsen

Bilag 3

Udsendelsesliste til skriftlig idéindsamling

Myndigheder:

- Den tværministerielle gruppe om miljø og sundhed (omfatter repræsentanter fra Miljøstyrelsen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Sundhedsstyrelsen, Erhvervs- og Byggestyrelsen, Arbejdstilsynet, Fødevarestyrelsen, Transport- og Energiministeriet)
- Undervisningsministeriet, herunder Dansk Center for Undervisningsmiljø
- Kulturministeriet
- Økonomi- og Erhvervsministeriet, herunder Statens Byggeforskningsinstitut
- Skov og Naturstyrelsen
- Center for Skov, Landskab og Planlægning, KVL
- Landsplanafdelingen i Miljøministeriet
- Børnerådet
- Beredskabsstyrelsen
- Sikkerhedsstyrelsen
- Indenrigs- og Sundhedsministeriets Miljømedicinske Forskningscenter
- Statens Institut for Folkesundhed
- Embedslægevæsenet
- Arbejdsmiljøinstituttet
- Integrationsministeriet
- Videnskabsministeriet, herunder IT- og Telestyrelsen
- Politiet
- Det Kriminalpræventive Råd
- Amtslige sundhedsforvaltninger, herunder De amtslige forebyggelseskonsulenter

Organisationer, netværk mv.:

- Kommunernes Landsforening
- Amtsrådsforeningen
- Kommuneforeningerne
- Sund By Netværket i Danmark
- Byplanlaboratoriet
- Danmarks Naturfredningsforening
- Dansk Selskab for Samfundsmedicin
- Dansk Pædiatrisk Selskab
- Den Almindelige Danske Lægeforenings Sundhedskomite
- De Praktiserende Lægers Organisation
- Dansk Selskab for Almen Medicin
- Foreningen af kommunalt ansatte læger
- Sammenslutningen af Sundhedsplejersker
- Forældreorganisationen Skole og Samfund
- Foreningen Miljø og Folkesundhed
- Informationscentret for Miljø og sundhed
- Teknologirådet

- Friluftsrådet
- Naturrådet
- Forbrugerrådet
- Foreningen af Byplanlæggere
- BST-Foreningen (Bedriftssundhedstjenester)
- Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund
- Pædagogmedhjælperforbundet
- Branchearbejdsmiljørådet for social- og sundhedsområdet
- Danmarks Lærerforening
- Danske Elevers Organisation
- Gymnasieelevernes Landsorganisation
- Skole og samfund
- Dansk Ungdoms Fællesråd
- Det Økologiske Råd
- Danske Gymnasieelevers Sammenslutning
- Gymnasieskolernes Lærerforening
- Landsforeningen for Socialpædagoger
- Hjerteforeningen
- Børns Vilkår
- Charlotte Berg, Miljøkoordinator, Health Care Without Harm
- Astma og Allergiforbundet
- Kræftens Bekæmpelse

Bilag 4

Deltagerliste til temadag

TEMADAG OM BØRNS MILJØ OG SUNDHED DEN 12. OKTOBER 2005

Institution	Navn
Astma-Allergi Forbundet	Anne Holm Hansen
BUPL	Niels Bang Hansen
Børnerådet	Else Guldager
Center for Undervisningsmiljø	Charlotte Sandberg Christensen
Danmarks Miljøundersøgelser DMU	Katrin Vorkamp
Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelser	René K. Juhler
Danmarks Pædagogiske Universitet	Bjarne Bruun Jensen
Dansk Ungdoms Fællesråd	Thomas Bach
ELI København og Frederiksberg	Bente Møller
ELI Roskilde Amt	Claus Iversen
ELI Storstrøms Amt	Elli Lund
ELI Sønderjylland	Birgitte Telling
Erhvervs- og Byggestyrelsen	Ove Nielsen
Foreningen for Miljø og sundhed	Finn Bro-Rasmussen
Friluftsrådet	Eigil Larsen
Friluftsrådet	Ida Krüger
Fyns Statsskovdistrikt	Louise Jessen
Fødevarestyrelsen	Mette Toftegaard Rasmussen
Fødevarestyrelsen	Rikke Strange-Hansen
Fødevarestyrelsen	Lulu Krüger
Indenrigs- og Sundhedsministeriet	Steen Hartvig Hansen
Informationscenteret for Miljø & Sundhed	Linette Mainz Jensen
Informationscenteret for Miljø & Sundhed	Hanne Svenningsen
Institut for Sundhedstjenesteforskning, Miljømedicin	Tina Kold Jensen
Kræftens Bekæmpelse	Dorte Schiøler
Københavns Universitet	Marie Pedersen
Københavns Universitet	Lisbeth Knudsen
Miljøstyrelsen	Lars Fock
Naturrådet	Peter Agger
Naturrådet	Helle Nielsen
Public Health Dialogue	Per Vagn Hansen
Ringkjøbing Amt	Pia Christensen
Statens Byggeforskningsinstitut	Claus Reinhold
Statens Institut for Folkesundhed	Marie Louise Bistrup
Statens Institut for Folkesundhed	Maj Thomsen
Statens Institut for Folkesundhed	Hanne Møller
Storstrøms Amt	Margit Rasmussen
Storstrøms Amt	Annette Holtze
Storstrøms Amt - Projekt Grønt Amt	Annemette Bargum
Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse	Jette Blands
Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse	Lis Keiding
Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse	Mette Machon Balle
Sundhedsstyrelsen, Videns- og Dokumentationsenheden	Marlene Willeman
Århus Universitet	Eva Cecilie Bonefeld-Jørgensen

Bilag 5

Program fra temadag

Øget fokus på børns miljø og sundhed

Program for temadag

Onsdag den 12. oktober 2005, Eigtveds Pakhus

Formålet med temadagen er at:

- synliggøre det nationale arbejde med Øget fokus på børns miljø og sundhed
- fremlægge og drøfte de indsamlede ideer/forslag
- diskutere muligheder for udmøntning lokalt og i samarbejde med interesseorganisationer
- eventuelt indsamle yderligere forslag, samt
- belyse muligheder og begrænsninger i involvering af børn og unge i arbejdet med børns miljø og sundhed

kl. 9:00- 9:30 Registrering

kl. 9:30-9:35 Velkomst, Sundhedsstyrelsen

kl. 9:35-9:55 Børns miljø og sundhed på ministerkonferencen i Budapest, og Sundhedsstyrelsens arbejde hermed, Lis Keiding, Sundhedsstyrelsen

kl. 9:55-10:15 Miljøstyrelsens indsats for at sikre børn et sundt miljø, Lars Fock, Miljøstyrelsen

kl. 10:15-10:30 Kaffe

kl. 10:30-11:00 Præsentation af indsamlede forslag, Marie Louise Bistrup og Maj Thomsen, konsulenter for Sundhedsstyrelsen

kl. 11:00-11:20 Oplæg om ungdomsrepræsentation og inddragelse af børn og unge, Thomas Bach, Dansk Ungdoms Fællesråd

kl. 11:20-11:40 Børns opfattelse af og ressourcer for forbedring af miljø og sundhed, Bjarne Bruun Jensen, Danmarks Pædagogiske Universitet

kl. 11:40-12:00 Præsentation af Teknologirådets anbefalinger, Lisbeth E. Knudsen, Københavns Universitet

kl. 12:00-12:20 Storstrøms Amts initiativer vedr. børn og miljø og sundhed, Margit Rasmussen, Storstrøms Amt.
Grønt Amt, Kampagnen "Kemien omkring os", Annette Holtze

10. oktober 2005

Center for Forebyggelse

Sundhedsstyrelsen
Islands Brygge 67
2300 København S

Tlf. 72 22 74 00

Fax 72 22 74 11

E-post info@sst.dk

www.sst.dk

E-post cff@sst.dk

- kl. 12:20 -12:40 Child Safety Action Plan, Hanne Møller, Statens Institut for Folkesundhed
- kl. 12:40-13:30 Frokost
- kl. 13:30-13:45 Introduktion til workshops, Linette Mainz Jensen og Hanne Svenningsen, Informationscenteret for Miljø & Sundhed
- kl. 13:45-14:15 Første sæt workshops
- kl. 14:15-14:45 Andet sæt workshops
- kl. 14:45-15:15 Kaffe og frugt
- kl. 15:15-15:40 Rapportering fra workshop
- kl. 15:40-16:00 Afslutning: Sundhedsstyrelsens og den tværministerielle gruppes videre arbejde med øget fokus på børns miljø og sundhed

Side 2

Bilag 6

Indkomne idéer fra den skriftlige idéindsamling

Nedenstående er en liste over de indkomne idéer til aktiviteter, der er foreslået i den skriftlige idéindsamling og de enkelte bidragsydere begrundelser for den foreslåede aktivitet.

Tabel 1: Tværgående emner

Aktivitet	Begrundelse
1. Der skal etableres en samlet handlingsplan for børns sundhed og miljø	For at beskytte kommende generationer haster det med at lave en samlet handlingsplan hvor en indsats til beskyttelse af børn mod udsættelse for kemikalier og andre sundhedsskadelige miljøfaktorer prioriteres højt. *
2. Spørgeskemaundersøgelse til børn og voksne om miljøbelastninger	At få viden om oplevede gener af miljøpåvirkninger og indtryk af relation mellem børn og voksnes opfattelse af miljøpåvirkninger.
3. Sikring/supplering af kursusplanerne for speciallægeuddannelserne i almen medicin og i pædiatri samt jordemoderuddannelsen og den videregående uddannelse til sundhedsplejerske - hvad angår børns miljø og sundhed	WHO's European Centre for Environment and Health - Rome Office har for nylig afholdt kursus med det formål, at deltagerne i deres respektive hjemlande formidler opmærksomhed og viden om børns miljø og sundhed.
4. Opgradering af den kommunale sundhedstjenestes generelle indsats på miljøområdet tillige med en styrkelse af sundhedsplejerskernes miljømedicinske baggrund	Brug for bedre uddannelse i miljømedicin. Bedre sundhedsoplysning til børnefamilier, institutioner og skoler. Information om hvordan man undgår miljøgifte og andre miljøfaktorer med skadelige sundhedseffekter bør være en integreret del af pædagoguddannelsen og læreruddannelsen.*
5. Koordinering af sundhedsrådgivning i forhold til børns udsættelse for skadelige miljøfaktorer	Der skal skabes en sammenhængende udmelding af anbefalinger fra de officielle myndigheder.*

Aktivitet	Begrundelse
6. Krav om udfærdigelse af sundhedspolitikker på skolerne og tilhørende handleplaner	Den enkelte skoles udfærdigelse af sundhedspolitikker vil tvinge skolerne til at sætte fokus på området og dermed at tænke sundhed ind som en del af skolens hverdag. Der vil ske en bevidstgørelse på området. Sundhedspolitikker kan bl.a. vedrøre ude- og indemiljøet og dets aktivitetsmuligheder, adgang til koldt drikkevand, sunde madtilbud, trivsel, læseplaner for sundhedsundervisningen og elevinddragelse.
7. Kortlægning af samfundsvidenskabelig forskning i børns miljø og sundhed	Der er behov for at identificere forskningsmæssigt underbelyste områder ved samfundsvidenskabelig forskning inden for området. Desuden er der behov for kortlægning af nyttiggørelsen af forskningsresultaterne.
8. Etablering af samfundsvidenskabeligt forskningsprogram inden for børns miljø og sundhed	På baggrund af kortlægningen foreslås igangsat et forskningsprogram med henblik på at styrke viden indenfor området. Konkrete forslag kunne være mobning, livskvalitet, fedme og kreativitet.
9. Man skal spørge børnene selv	De har en masse bud. For nogle år siden var der bl.a. en udstilling om, hvordan nogle 5. klasser forestillede sig deres klasseværelser optimalt så ud, og det var interessant.
10. Inddragelse af børn i beslutninger som vedrører dem	
11. Inddragelse af børn og unge fx i forbindelse med byplanlægning, miljøproblemer, sundhedsproblemer og naturforvaltning skal lovfæstes	Børnerettighederne, børn er eksperter, børns kompetencer skal udvikles. I Norge er der regler for offentlige myndigheders involvering af børn og unge i hvert fald i forbindelse med byplanlægning.
12. Initiativer til involvering af børn og unge styrkes og støttes – større bevågenhed fra ministre, ministerier m.fl.	Der er flere projekter, som bl.a. Friluftsrådets, der har brug for ministrenes bevågenhed overfor fx daginstitutioner, folkeskoler m.m. Projekter som Grønne spirer, Grønt Flag Grøn Skole, Children, Outdoor, Participation, Environment (COPE) m.fl.
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 2: Sundhedsfremmende fysiske omgivelser (RPG 2)

Aktivitet	Begrundelse
Brug af natur	
1. Forskningsprojekt som undersøger betydningen (helbredsmæssigt, socialt og intellektuelt) af børns mulighed for at opholde sig i naturen	Der er mange formodninger om, at natur er godt for børn, men der savnes dokumentation.
2. Opnå viden om, hvad der skal til for at øge børns og unges adgang til og brug af natur og grønne områder	Mange voksne mener, det er ønskeligt, at børn på en positiv måde kan motiveres til at anvende det grønne og naturen. Både for at øge børns oplevelser i naturen, at opnå en interesse for og tilknytning til naturen og øge børns motorik, sundhed og velbefindende.
3. Børns adgang til natur	-
4. Beskyttelse og udvikling af byens grønne områder	Mange af byernes grønne områder forsvinder – og derved også børns muligheder.
5. Slå græsset på friarealer	En del steder findes grønne områder, hvor græsset ikke bliver slået, hvilket betyder, at børnene ikke kan bruge dem til boldspil og lign.
6. Skovbørnehaver	Fremmer motion og sundhed, samtidig med at koordinationsevne og balance styrkes.
7. Naturskoler	At komme ud i naturen skaber interesse for natur/miljø, og er afstressende.
8. Etablering af udeskoler	Brug for mere bevægelse og flere sanseindtryk i børns skoledag. I stil med projektet fra Rødkilde Skole.*
9. Udeskole og -undervisning	Brugen af uderummet skaber mulighed for sanse-/erfaringslæring, som særlig de mindste klasser (1.-6.) kan have gavn af. Udeundervisning betyder samtidig, at børnene bevæger sig meget mere og ikke sidder passivt i et iltfattigt lokale. *
10. Børns adgang til og brug af natur og grønne områder	
11. Bedre muligheder for at få børn ud i naturen og i byens grønne områder samt øge kvaliteten for oplevelser og bevægelse	Børn bruger en større og større del af deres fritid stillesiddende. Mange metoder bør tages i brug. Pædagogisk udvikling, økonomisk støtte, synliggørelse, konkrete projekter for bedre kvalitet. Eksempelvis projekter som projekter som Grønne Spirer, Udeskoler m.m.
12. Naturlegepladser	Fremmer motion og sundhed, samtidig med at koordinationsevne og balance styrkes.

Aktivitet	Begrundelse
Omgivelser der fremmer fysisk aktivitet	
13. Skabe gode rammer for familiemotion i lokalområdet	Mange børn får ikke nok motion, og dette vil medføre en øget forekomst af livsstilssygdomme. Leg og spil er væsentligt for at fremme og fastholde fysisk aktivitet. Inddragelse af forældre er ligeledes af stor betydning.*
14. Bedre indendørs pladsforhold og ydre legemiljøer i daginstitutioner	Vil forebygge børns sygdom og sygefravær i daginstitutioner og give positive samfundsøkonomiske konsekvenser bl.a. mindre forældrefravær fra arbejdspladsen.
15. Udvikle fysiske rammer i børnehaver (inde og ude) der indbyder til forskellig form for leg og bevægelse	Det foreslås at udvikle en række modeller for tydelige forskelle i børnehavens fysiske udformning, sådan at de fysiske rammer på en klar måde inviterer til forskellig form for leg og bevægelse.*
16. Holde idrætshallen åben i frikvartererne	Mulighed for at være fysisk aktiv i frikvartererne indenfor. I stil med Sofiendalskolen.*
17. Inspirerende legepladser i skoler	Ved gode fantasifulde legepladser, i forbindelse med skoler, skabes der udover bevægelse i frikvartererne, mulighed for at legepladsen kan benyttes udenfor skoletiden (aften og weekend).
18. Forbedre børns udendørs legemuligheder	Flere samlingssteder med skateramper, dansepavilloner, motionsredskaber – så alle aldersgrupper finder miljøet attraktivt. Legepladser er ofte for stereotype og udfordrer ikke børns motorik og sanser i tilstrækkelig grad. Det er vigtigt at tilgodese voksnes legemiljø i samme lokalområde.
19. Inspiration, information og rådgivning om betydningen af, at daginstitutioner og skoler er bygget og indrettet, så de er både anvendelige og smukke	Børns fysiske rammer skal kunne dække behovet for fysisk udfoldelse, kreative aktiviteter, gode samværsmuligheder, samt for ro og fordybelse. Det er stimulerende for børn, at rammerne er æstetiske og smukke. Det foreslås f.eks. at udarbejde publikationer, afholde konferencer og kurser og etablere rådgivning for kommunerne.

Aktivitet	Begrundelse
20. Inspiration, information og rådgivning om betydningen af, at idrætsfaciliteter bør udformes og indrettes, så de fremmer lysten til udfoldelse	Idrætsfaciliteter er traditionelt udformet til voksnes idrætsbehov, de er standardiserede til specialidrætter, og tager meget lidt hensyn til børns bevægelsesmønstre, ligesom de ikke fremmer børns spontanitet, fantasi og kreativitet. Det foreslås f.eks. at udarbejde publikationer, afholde konferencer og kurser samt rådgivning.
Byplanlægning	
21. Bilfri og gode gåmiljøer op til børneinstitutioner	Ved at anlægge parkeringspladser i en passende afstand fra skoler og institutioner kommer bevægelse ind som en naturlig del af dagligdagen.
22. Afdækning af børns behov i byplanlægningen	Det er væsentligt at vide, hvilke indsatser og planforslag der faktisk virker sundhedsfremmende for børn og unge
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 3. Sundhedsskadelige stoffer (RPG 1, 3 & 4)

Aktivitet	Begrundelse
1. Sammenkobling af viden om forurening af jord og drikkevand og forekomsten af miljørelaterede børnesygdomme	Der er opbygget en stor viden om miljøfremmede stoffer og hovedkomponenter i grundvand, drikkevand og jord, samt en national database om udbredelse og koncentrationer. Gennem en forening af denne viden og miljørelaterede børnesygdomme er der mulighed for at afdække potentielle årsagssammenhænge.*
2. Der skal etableres en forbedret, systematisk overvågning og risikovurdering af indholdet af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i forbrugerprodukter, fødevarer og drikkevand.	Det er vigtigt at etablere og fastholde et effektivt og forebyggende forskningsbaseret beredskab til at identificere nye (dvs. endnu ikke kendte) sundhedsrisici og forbedre indsatsen overfor allerede kendte sundhedsrisici.*
3. Der skal skabes et bedre vidensgrundlag for risikovurdering af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i fødevarer, forbrugerprodukter og drikkevand.	Der skal etableres et system for bestemmelse af grænseværdier, der tager højde for de reelle og kombinerede udsættelser for kemikalier. Der bør altid indgå specielle sikkerhedsfaktorer for børn og gravide.*
4. Tilstrækkelige fondsmidler til human epidemiologiske studier for at få klarlagt sammenhængen mellem miljø- og fødevarerforureninger og mænds dalende sædkvalitet samt misdannelser i drengebørns reproduktionsorganer	Eksponeringskilder som solcremer med kemiske solfiltre, kosmetik samt eksponering for f.eks. phthalater via medicinsk udstyr og emballage kunne være relevante eksponeringskilder. Der er ikke uddelt tilstrækkelige midler til at afdække disse vigtige sundhedseffekter hos mennesker.
5. Undersøgelser af de humane eksponeringsniveauer for en række miljø- og fødevarerforureninger herunder hormonforstyrrende stoffer	Især modermælk og navleblod bør undersøges for indholdet af hormonforstyrrende stoffer. En rapport fra Fødevaredirektoratet i 2003 viste, at hovedparten af den humane eksponering for phthalater kommer via fødevarer undtagen for børn, hvor legetøj er den betydeligste eksponeringskilde. Der mangler undersøgelser, der klarlægger hvorfra og på hvilket niveau fostre og børn udsættes for andre hormonforstyrrende stoffer. Foster og barnealderen antages at være de mest følsomme perioder.

Aktivitet	Begrundelse
6. Undersøgelser af sammenhæng mellem eksponering for miljø- og fødevarerforureninger, der påvirker skjoldbruskkirtelens (thyroidea) funktion og hormoner, og forekomst af effekter på hjernens udvikling hos fostre og nyfødte mennesker og forsøgsdyr	Små, og for moderen ubetydelige, ændringer i niveauet af skjoldbruskkirtelhormoner kan medføre, at barnet kan blive mentalt underudviklet, og kan få høreskader. Derfor er det relevant, at overveje om der er behov for at screene gravide kvinders niveauer af skjoldbruskkirtelhormoner.*
7. Kortlægning af børns eksponering for kemiske stoffer, specielt allergener via forbrugerprodukter, i forskellige aldersgrupper	Børns eksponering for kemikalier vil for en stor dels vedkommende komme fra forbrugerprodukter, specielt kosmetik.
8. Kortlægning af hyppighed af allergi over for kemiske stoffer hos større børn	En tidligere undersøgelse af større børn (12-16 årige) har vist, at de har en relativ stor hyppighed af allergi over for kemiske stoffer fx parfume.
9. Begrænsningen af indholdet af miljøfremmede sundhedsskadelige stoffer i fødevarer og drikkevand skal prioriteres højere fra politisk side	Der skal tages hensyn til børns høje følsomhed. Dette kan gøres ved at begrænse miljøforurening, undersøge stoffers skadelige effekter inden de tages i brug, og revurdere emballagestoffer i emballage til fødevarer.*
10. Børn bør beskyttes imod trafikens skadevirkninger.	Transport er en væsentlig skadelig miljøfaktor som kilde til bl.a. støj og luftforurening, som medfører flere forskellige typer sundhedsskader hos børn. Det skal ikke være nødvendigt for børn at færdes nær befærdede veje, og børneinstitutioner skal heller ikke placeres ud til befærdede veje.*
11. Indsats overfor skadelige kemikalier i forbrugerprodukter (særlig kosmetiske) til børn	Der er en tendens til, at børn i højere grad benytter voksen koncepter, såsom sminke, parfume m.m.
12. Alle forbrugerprodukter bør være fri for sundhedsskadelige stoffer	Der skal være en strengere regulering af sundhedsskadelige stoffer såsom kemikalier, hormonforstyrrende og allergifremkaldende stoffer, plastblødgørere m.m. i forbrugerprodukter til børn, såsom kosmetik, tøj, legetøj, hudplejemidler m.m.*
13. Nye kemikalier skal være testet for sundhedsskadelige effekter, før de tages i brug	En virksomhed eller branche der ønsker at tage et nyt stof i brug, skal bevise, at det ikke skader sundheden. Generationsstudier og kombinationsstudier bør prioriteres højt. Forsigtighedsprincippet skal fastholdes.*
14. Forbud mod phthalater i børnelegetøj og på børnetøj	Det er svært at undgå som forældre, selv om man prøver.

Aktivitet	Begrundelse
15. Information i skoler om allergi og kemikalier	Større børn (12-16 årige) har en relativ stor hyppighed af allergi over for kemiske stoffer fx parfume.
16. Opgradering af arbejdshygiejne for at forhindre børns udsættelse for skadelige stoffer fra forældrenes arbejdsplads	Arbejdstøj i urene arbejder, skal blive på arbejdspladsen, og der skal være fokus på adgang til brusebad.*
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 4: Indeklima (RPG 3)

Aktivitet	Begrundelse
Indeklima i institutioner, skoler og boliger	
1. Øget indsats for at imødegå problemer omkring kvadratmeterplads – og fugtskader i institutioner	Indeklimaproblematikken omkring kvadratmeterplads og fugtskader med svampe er næppe løst alle steder.
2. Øget indsats overfor indeklimaproblematikken	Indeklimaproblemer
3. En astma-allergi venlig skole	Skolemiljøet kan være svært for astma-allergi børn og deres forældre at starte op i. Indeklimaet kan være en trigger, men det er ligeledes vigtigt at sikre et fortsat tillidsforhold mellem de personer der nu udgør barnets dagligdag.
4. Vedligeholdelse af skoler for at forbedre indeklimaet	På mange skoler er vedligeholdelsen ikke tilstrækkelig. Ventilationskanaler og anlæg bliver ikke altid tjekket.
5. Vurdering af naturlig ventilation i børneinstitutioner og boliger	Naturlig ventilation har en større risiko for at give problemer med træk, svingende effektivitet mv. Der savnes en afklaring af, om disse forhold har en særlig betydning for mindre børn, der i langt højere grad end ældre personer opholder sig nær gulvet, og i så fald en sundhedsmæssig vurdering heraf.*
6. Børnevenligt indeklima samt hygiejne i institutioner og skoler	
Passiv rygning	
7. Forebyggelse af passiv rygning overfor børn	Passiv rygning giver børn astmatisk bronkitis og forværring af astma.
8. Følge op på kampagnen om røgfrie haller	Det er vigtigt, at børn kan bevæge sig i røgfrie miljøer. Det tager tid at ændre vaner og holdninger, og derfor er det vigtigt, at der bliver fulgt op på kampagnen.
9. Bedre regulering af rygning for at undgå, at børn bliver passive rygere	Passiv rygning forværrer den skadelige effekt af en lang række andre miljøfaktorer. Det skal være forbudt at ryge i alle offentlige rum, hvor børn færdes, samt i institutioner og skoler.*
10. Forebyggelse af passiv rygning	
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 5: Sikkerhed (RPG 2)

Aktivitet	Begrundelse
1. Sikre skoleveje	Har primært betydning for børnenes sikkerhed i trafikken. Endvidere vil dette øge fysisk aktivitet blandt børn.
2. Opprioritering af børns cykling til og fra skole, parkeringsrestriktioner for biler nær skoler samt anlæggelse af flere sikre cykelruter	De fleste børn får for lidt motion, og mange er overvægtige. Det går ud over deres koncentrationsevne, samt giver dårlige livsstils- og transportvaner.*
3. Sikre at legeredskaber både inde og ude bliver gennemgået med fast interval fx årligt	Der er varierende sikkerhed omkring legeredskaber både inde og ude.
4. Overvågning og forebyggelse (vha. anvisninger) af ulykker blandt børn	Mange ulykker kunne forebygges, men der mangler oplysning til almindelige borgere om f.eks. faldunderlag under legeredskaber, hvordan man kan undgå skader ved spring på trampolin osv.
5. Børns sikkerhed	
6. Oplysningskampagner om børn og forgiftninger	Gennem årene har der været en række henvendelser om børn, der er blevet forgiftet på grund af andres (voksnes) uhensigtsmæssige opbevaring af kemikalier.*
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 6: Hygiejne (RPG 1)

Aktivitet	Begrundelse
1. Rådgivning/vejledning om hygiejne, når børn skal have drikkevand i daginstitutioner	Nogle steder deler børnene drikkekrus. Nogle steder henter børn vand i toiletrumene, idet der ikke er vandhaner hverken på legeplads eller legestuen.
2. Forbedring af toiletforholdene i både daginstitutioner og på skoler	Flere steder - både i daginstitutioner og skoler - er der for få toiletter eller for dårlig rengøring, så at børnene ikke går på toilet i skolen/institutionen.
3. Forbedring af skolernes toiletforhold, herunder muligheder for håndvask	Rigtig mange skoleelever klager over alt for dårlige og ”ulækre” toiletforhold på deres skole, hvorfor de ikke ønsker at benytte dem. Der er for få toiletter, de er ikke ordentligt vedligeholdet, og der mangler sæbe ved håndvaske. På mange skoler er der ikke mulighed for, at eleverne kan vaske hænder inden spisning. Det foreslås fx at udarbejde retningslinier for hygiejniske forhold på skoler.
4. Synlig hygiejnepædagogik	Der skal være tydelig forskel mellem steder til leg og ophold og steder, hvor særlig god hygiejne er påkrævet. Fx kan der udvikles en række løsninger til udformning af institutioner, sådan at den fysiske udformning af toiletrum og puslepladser understøtter en hensigtsmæssig hygiejne.
5. Øge renlighed og hygiejne samt indarbejdelse af gode vaner hos børn	Rengøring og hygiejne kan nedsætte forekomsten af infektionssygdomme hos børn. Der skal ske en opprioritering af rengøring og hygiejne samt vedligeholdelse og kontrol af ventilationssystemer på skoler og i institutioner.*
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 7: Støj (RPG 4)

Aktivitet	Begrundelse
1. Nedsættelse af støj i børns daglige miljø via pædagogisk metode	Støj er generende for børnenes almene trivsel, koncentration og indlæring. Der bør indføres normer i samtlige børnemiljøer omkring adfærd, således at uro og støj mindskes til et niveau, der ikke er generende for børnene. De pædagogiske metoder bør vurderes nærmere med henblik på, hvorledes dette bedst kan implementeres i de øvrigt ønskede pædagogikker.
2. Indsats mod støj i børns miljø	Støjniveau i daginstitutioner og i forbindelse med fritidsaktiviteter.
3. Støjen i institutionerne og i skolerne skal begrænses	Blandt skolebørn er der risiko for forringet indlæring, hukommelse, motivation m.m. Der bør fastsættes grænseværdier for støj, lovgives om tilladeligt lydniveau i offentlige lokaler, være mere plads pr. barn samt bedre lyddæmpning.*
4. Forebyggelse af støj i børns hverdag	
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 8: Børns og unges arbejdsmiljø (RPG 4)

Aktivitet	Begrundelse
1. Indførelse af en 'arbejds' miljølov for børn på samme måde som voksnes arbejdsmiljø er reguleret	Børns 'arbejds' miljø i daginstitutioner, skoler, fritidsklubber etc. bør være omfattet af en regulering, der tager særligt hensyn til børn med henblik på at reducere børns udsættelse for sundhedsskadelige miljøfaktorer som for eksempel støj, indeklime, kemiske stoffer i plejeprodukter og i legeredskaber, jord- og luftforurening etc.*
2. Fuld implementering af lov om elevers og studerendes undervisningsmiljø af 2001	Loven skal styrke elevers arbejdsmiljø i bl.a. skoler. Skal styrke elevers bevidsthed om arbejdsmiljøproblemer og deres betydning for sundhed og trivsel. Loven synes ikke afgørende at have slået igennem.
* Der findes yderligere beskrivelse af/begrundelse for aktiviteten	

Tabel 9: Sol (RPG 4)

Aktivitet	Begrundelse
1. SUNSMART - kampagne for beskyttelse af børn mod UV-stråler fra solen	Forekomsten af hudkræft i Danmark er alt for høj. Børn og forældres personlige holdninger og adfærd skal forbedres, samtidig med at der gennemføres organisatoriske og miljømæssige ændringer, for at sikre mere skygge til børn.
2. Afskærmning af sol på legepladser	Udsættelse for ultraviolet stråling og deraf følgende solskoldninger øger risikoen for udvikling af hudkræft. Mål: Den kommunale sundhedstjeneste yder altid rådgivning ved indretning af nye legepladser/renovering af gamle og sikrer, at der tænkes i skyggeområder, særligt i middagssolen og i områder, hvor børn opholder sig meget, fx i sandkassen.